

II RIIGIKOGU

7. istungjärk. **Protokoll nr. 190 (7).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek 23. jaanuaril 1925. a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 84 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: põllutöominister **A. Kerem**, haridusminister **H. B. Rahamägi**.

Wälisesitajate looshis: Läti saadik **J. Seskis**.

Päewakord:

1. Esimese rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Washingtonis wastuwõetud tööstusettewõtetes tööaega kaheksa tunniga päewas ja neljakümnekaheksa tunniga nädalas piirawa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus — töökaitse komisjoni ettepanek.

2. Seadus raudteedel makswaist politseilikkudest määrustest ülesastumise karistamise kohta — II lugemisel.

3. Aktsiisiseaduse §§ 1110 ja 1111 muutmise seadus — II lugemisel.

4. Wiljandi linna administratiiv-piirkonna laiendamise seadus — II lugemisel.

5. Kaubalaewa juhi kutse omandamise seadus — II lugemisel.

6. Kauba- ja abilaewade masinajuhtkonna ja -meeskonna sõidu seadus — II lugemisel.

7. Hoolekandeseadus — II lugemisel.

8. Eesti kultuurkapitaali seadus — II lugemisel.

9. Põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

10. Wähemusrahwuste omawalitsuse seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**, pärast abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Holberg**.

Koosolek algab kell 5.25 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõn**-
täiendamine. **nisson**: Awan Riigi-
kogu koosoleku. Juha-
tuse poolt on ettepanek wõtta I päewa-
korra-punktiks riigi 1925. aasta eelarwe
I lugemisel, II päewakorra-punktiks eel-
arwe-komisjoni walimine — wanema-

tekogu ettepanek. Teisi ettepanekuid
päewakorra kohta ei tehta. (Hääle-
tatakse.) Nähtawa enamusega
on päewakord muudetud kujul
wastuwõetud.

Enne päewakorra juurde asumist on
sõna sekretääril teadaande korras.

2. Teadaandmine Sekretäär **J.**
komisjonidesse **Holberg**: Riigikogu
antud seaduseel- juhatause poolt on an-
nõude kohta. tud „seadus wäljaren-
ditawate kalapiügi-
kohtade kindlaksmääramiseks — maa-
kommissjoni ja „keskwee-komisjoni
koosseisu täiendamise seadus“ — üld-
kommissjoni.

Juhataja **J. Tõnisson**: Isiklikus
asjas on sõna rkl. Raudkepp'il.

3. L. Raudkepp'i L. Raudkepp (krst.):
sõnawõtmine Austatud Riigikogu
isiklikus asjas. liikmed! Oma kõne
stenogrammis leidsin
mina, et kui ma minewal korral rääkisin
sellest, et meie wälisesitused peaksid lah-
kemad ja wastutulelikumad olema meie
merimeeste wastu, oli härra Päts juurde
lisanud, et neile wist olewat ka jõulu-
worsti tarwis. Mina isiklikult ei pan-
nud seda tähele, mispärast ei saanud selle
peale kohe reageerida. Kuid merimeeste
nimel wõin öelda, et see worst antakse
tagasi sinna riigi kaalukotta, kus kaalu-
takse riigimeeste riigimehelikkust, olgugi
et ma härra Päts'i isamaalikka teneid
wäga hindan. Nii oleks worst worsti
wastu. (Lõbusaer.)

4. Riigi 1925. aasta J. Luur (krst.):
eelarwe — I luge- Austatud rahwasaa-
misel. dikud! Lubatagu ka
minule teha mõned

märkused käesolewa aasta 7. miljardilise
eelarwe arutamise puhul. Nii mõnelegi
joonele, mis siin wiimaste päewade jook-
sul tõmmatud, wõin ka mina alla kirju-
tada ja ei tarwitse nendest enam kõnelda.
Selge on kõigile, et meie oma majandust
igal tingimusel tõstma peame ning uusi

wäljaweo wõimalusi hädaohuga ähwardawad. Kuna sõja ajal mitu aastat süwendamistöid ei tehtud, on kanal — laewatee — meriuhel tugewasti liiwa täis kantud.

Käesolewa aasta kewadel oli laewatee sügawus jõesuus ainult 5 jalga ja ükski wäljamaa laew ei wõinud metsamaterjalide pealelaadimiseks sadamasse sõita.

Laewad pidid peale ja maha laadima lahtisel Narwa reidil, mis ühenduses hädaohu ja ajakaotusega, sest lainetuse korral ei saa laadimistöid reidil teha. Hiljuti seisis „Kajak“ reidil terwe kuu, et Narwast metsasaadusi peale wõtta, ja maksis meeskonnale palka, mis meie riigile kalliks läks. Narwa reidil on ka õnnetusi olnud. Näiteks möödunud aastal, kui suwekuudel suur torm Narwa-Jõesuus möllas, siis paiskas torm ühe suure raudpraami, mis täis oli laaditud metsasaadustega, kaldale, kusjuures 13 inimest peaugu oma elu oleksid kaotanud. Ainult wõimude leidlikkuse ja agaruse tõttu sai nende elu weel päästetud. Süwendustööd, mis 1923. ja 1924. aastal Narwa sadamas meriasjanduse peawalitsuse poolt ette wõeti, ei andnud positiivseid tagajärgi, kuna laewatee sügawus 1924. a. oli ainult 7—8 jalga ja selle tee täitumine liiwaga jätkub aast-aastalt. Paljud laewasõiduärid kardawad oma laewu Narwa sadamasse saata. Ma kannan siin ette wäikese tabeli, millest näha on, palju on riik raha surnuks löönud ja asjata maha matnud Narwa-Jõesuu merikanali lahti hoidmiseks. 1920. aastal on ära kulutatud — 1.766.426 marka; 1921. a. on kulutatud 6.881.814 marka, 1922. a. — 16.630.501 marka ja 1923. a. — 3.972.000 marka. Need on summad, mis on kulutatud ainult selleks, et merikanali teed lahti hoida. (J. Lainoner, põl.: See on kõik Narwa heaks tehtud.) Aga mis kasu on sellest olnud. Oleks see merikanali lahti suutnud hoida, siis oleksin ka mina õelnud, et see raha pole asjata raisatud. Et merikanal aga kinni on, ka praegu seisawad laewad reidil ja ei saa mitte Narwa-Jõesuu sadamasse minna, siis leian mina, et see raha siiski asjata on maha maetud ja kasu ei ole sellest ei riigile ega lahtihoidmisele mitte olnud. 1925. a. eelarwesse on wõetud 3.225.000 marka üle riigi asuwate sadamate lahtihoidmiseks. Tähendab, see summa ei ole mitte üks Narwa kanali

lahtihoidmiseks wõetud, waid üle terwe riigi, ja kui palju sealt Narwa kanali peale langeb, seda ei tea ma. Ma mõtlen, et selles küsimuses on tarwis tingimata radikaalsemaid abinõusid tarwitusele wõtta, mis aitaksid riigi raha ots-tärbekohasemalt ära kasutada ja laewateed lahti hoida. Ma ütlesin juba, et Narwa-Jõesuu sadam kolmandal kohal seisab meie teiste sadamate hulgas, ja seda näitasin ma waremalt arwudega. Narwa-Jõesuu sadama korrashoidmise ja laewatee lahtihoidmise peale tuleks tõsist tähelpanu juhtida. Kui siin mõjuwate ja korralikkude tööde tegemiseks riigikassast summasid wälja antakse, wõime julgened olla, et see wäljaminek end kõigelahemas tulewikus ruttu ära tasub ja suure hulga wäliswaluutat riigile sisse toob. Minu arwates ei saa kuigi tõsiselt wõtta neid asjaolusid, millele ajakirjandus wiimase ajal tähelpanu juhtis, et metsasaadused Narwa raioonist raudteega Tallinna weetaks ja siit edasi wäljamaale saadetaks. Niisugused ebanormaalsed kulud wõtaksid wõimaluse meie metsasaadustel konkureerida wälisurgudel wäljamaa metsasaadustega hinna suhtes ja see oleks täitsa mõttetetu ja otstarbetu ettewõte.

Teise sissetulekuallikana, mis riigile wäliswaluutat sisse peaks tooma, näen mina meie suwituskohtade propageerimist wäljamaal. (L. Johanson, sd.: Näiteks Piirita!) Wähe on neid isikuid wäljamaal, kes meie headest suwituskohtadest midagi teaksid. Waatamata selle peale, et meie suwituskohtades odawus walitseb, muidugi neile, kes kõrge waluutaga maalt sisse sõidawad, näeme meie harwa wäljamaalasi meie suwituskohtades. (J. Laidoner, põl.: Härra Johanson, Teie peaksite Piirita heaks ühe kõne maha pidama.) See on nüüd paar aastat tagasi, kui üks Inglise ajakirjanduse esitaja Narwa-Jõesuus wiibis ja selle üle sõna tõsisest mõttes imestas, et meil Eestis kõik muidu antakse. Tähendab, muidugi sellele, kes Inglise naela eest 1.700 marka saab. Nimetatud ajakirjanik lubas meie suwituskohte Inglise maal oma tuttawatele soowitada, see tähendab inglasi Eestisse tuua. Mina arwan, et siin peaksid propageerimistööd tegema just need, kelle kompetentsi see kuulub. Ma mõistan meie suwituskohtade propageerimise all broshüüride wäljaandmist wäljamaal, aja-

lehtedes artiklite awaldamist, kõnekoosolekute korraldamist jne. (L. Johanson, sd.: Et saaks tolmuwanne wõtta.) Kahjuks peame tunnistama, et selles mõttes väga vähe on ära tehtud.

Edasi ei näe ma kindlat kawa meie majanduselu saneerimises. Endise walituse ajal stabiliseeriti Eesti mark ja seda tööd peab majanduselu aluseks lugema. Nüüd on mark stabiilne, aga kuidas edasi minna, sellest ei ole midagi kuulda. Kuidas on lugu põllumajandusega, mis siin tuleb teha, millistes piirides tegutseda, kuidas kasutada neid krediidiwõimalusi, mis meil olemas, sellest pole midagi kuulda. Mida kawatsetakse teha meie metalli-, tekstiil- jne. tööstusega, ka selle kohta pole meil selgust. Sellepärast arwan mina, et meil peab wälja töötatama meie majanduselu sihtjooned, mille põhjal ja mille piirides peab meie majanduslik elu edenema ja arenema. See wäljatöötatud kawa tuleks sõelumisele wõtta siin rahwaesituses ja teostamisele wõtta ligematel aegadel. Edasi arwan mina, et meie ei tohi kuidagimoodi soiku jätta Narwa hüdrowelektrijaama ehitamise küsimust, mis meile nii mitmes ja mitmes suhtes väga tähtis on. Arusaadawalt ei saa mina siinkohal kõiki neid põhjusi ette tuua, mispärast see küsimus meile nii väga ülitalhtis on, aga mina mõtlen, et nendele, kes selle küsimuse üle järele on mõelnud, see küsimus küllalt selge peaks olema.

Edasi tahaksin mina natukene peatada meie ärimaksu juures. Kui riigi majandusnõukogu erikomisjoni alamkomisjonis ärimaksu läbi waadati, siis panin mina tähele seda suurt ärewust, mis walitses meie äri-ringkondade esitajate keskel, kui meie ärimaksu arwustati ja sõeluti. Mina nägin, kuidas inimesed närwilikuks läksid. Nähtawasti on meie ärimaks neile lihasse ja luusse löönud ja kaupmehed on nõudnud, et meie ärimaks peaks muudetama. Ärimaksu on kõwasti arwustatud, on leitud, et just meie ärimaks on see raskus, mis wälikapitaali Eestisse woolu takistab ja just sellepärast, et meil väga kõrged protsendid ja maksud tulewad maksta — 50—60%, ja kui wäljamaalased kuulewad, et niisuured maksud lasuwad meie tööstuse peal, meie kaubanduse ja äride peal, siis lööwad nad käega — siin pole nendel midagi tegemist — ja otsiwad kohte, kuhu oma

kapitaali kergematel tingimistel wõiwad mahutada.

Praegumaks wa riigi ärimaksu-seaduse järele seisab Eesti wabariigi ärimaks koos põhiärimaksust ja lisaärimaksust. Awalikule aruandele kuuluwad asutused maksawad weel peale põhimaksu kapitalimaksu ja kasuprotsendimaksu. Nii koosneb meie ärimaks, mis wõetakse ette wõtetelt, mis awalikule aruandele ei kuulu, kahest maksust, aga ette wõtetelt, mis awalikule aruandmisele kuuluwad, kolmest maksust.

Andmed, mille põhjal ärimaks määratud, wõetakse harilikult aluseks tulumaksu määramisel. Maks wa ärimaksu-seaduse järele peab iga tööstus- wõi kaubanduslik ette wõtte põhiärimaksu maksma. Nii näiteks kübaratöökoda, kus paar-kolm naisterahwast kübaraid walmistawad, peab tööstustunnistuse lunastamise näol põhiärimaksu maksma; müüb seesama ette wõtja oma töökojas walmistatud kübaraid wäiksel arwul, peab ta kaupluse pealt põhiärimaksu maksma kauplustunnistuse lunastamise näol. Edasi peab seesama kübarategija puhaskasumaksu maksma töökoja ja kaupluse pealt, olgugi et need mõlemad asutused teineteisega lahutamata ühenduses ja wahet nende läbikäigu ja puhaskasu wahel keegi teha ei oska. Nii on pagaritel ja kondiitriäridel. Iga metsalangu raiumiseks peab eriliselt põhiärimaksu maksetama. Ehitaja peab iga ehitusette wõtte pealt põhiärimaksu maksma. Sellepärast tuleb meie ärimaks kõigepealt muuta selles mõttes, et Eestis ei seisaks riigiärimaks koos põhi- ja lisaärimaksust, waid et kaubanduslikud ja tööstuslikud ette wõtted maksaksid riigiärimaksu ühes summas. Praeguse kahekordse ärimaksu asemele tuleb maksma panna ainukene ärimaks. Kuid see ei ole mitte kõik. Suuremat ärewust sünnitab meie äri-ringkondades 2. mai 1916. aasta seadus. See seadus puudutab väga walusalt uusi awatawaid ärisid ja ette wõtteid. Selle seaduse järele peab uus awataw äri üheainukese operatsiooniaasta jooksul kaks korda maksu maksma, waatamata selle peale, kas tema oma operatsiooniaasta kahjuga wõi kasuga oli lõpetanud. Ütleme näiteks, et kui mina awaksin äri 1. oktoobril 1924. a., siis on minu operatsiooniaasta lõppenud 1. oktoobril 1925. a. Siin pean mina maksma järgmisel wiisil maksu. Wõetakse arwesse kolme kuu kasu läbi-

müügist, jagatakse kolmele ja korratakse kaheteistkümneaga, ja siis võetakse maksu 1925. aasta peale ette 12 kuu eest, waatamata selle peale, kas olen mina üldse mingisugust kasu 1925. aastal saanud või mitte. Võib olla, oli mul mõni suurem tellimine 1924. aastal, mille ma ära täitsin kolme kuuga ja võib olla, et mul 1925. aastal mingit sissetulekut ei olnud. Meie ärimaksu-seadus sellest aga ei küsi, waid sunnib ette maksma juulikuul 1925. a. juba terve aasta eest — 12 kuu eest — selle maksu. See on raske seisukord, ja nagu mina ütlesin, on tema suurt ärewust toonud meie ärikingondadesse.

Edasi tahaksin mina juhtida tähelpanu nende sundmääruste peale, mis meie linnades ja maakondades üksteise järele nii suurel arwul välja antakse. Nende sundmäärustega reguleeritakse meil kõiksugused alad, olgu väiketööstus, kesktööstus, igasugused kaubanduslikud ettevõtted, väikemaapidamised jne. jne., ja need sundmäärused kirjutawad teile päris täpselt ette, kui suur põrandapind teil peab olema ühes või teises ettevõttes, kuipalju õhku seal peab olema, kui kõrgel maapinnast teie ettevõtte peab asuma jne. jne. Selle tõttu on pagarietevõtted, worstitehased jne. sunnitud lihtsalt kinni panema oma ukсед sellepärast, et nad ei suuda otsekohe täita kõike neid sundmäärusi, mis meil välja antakse ja mis meie majanduslikku elu nii raskendawad ja halwendawad. Selle kohta on kuulda igalpool linnades ja maal ettevõtjate keskel väga palju nurinat. Öeldakse: meie oleksime awanud küll ühe või teise ettevõtte, aga meie ei suuda sundmäärusi mitte täita, meie jääme lihtsalt pankrotti ja sellepärast peame ettevõtte awamisest loobuma.

Edasi näib mulle, et meie väljamaal asuwad konsulid mitte küllalt energiliselt ei tegutse selles mõttes, et propageerida kodumaa saadusi. Minule näib, et seal oodatakse niikaua, kunni tullakse küsima, kas meil on üht või teist saadust välja wedamiseks. Siis alles tehakse ettepanek meie poolt. Minu arwates ei tohiks meie mitte oodata, kunni küsima tullakse, waid meie konsulid ja äriliste ettevõtete juhid peaksid väljamaal ise waatama, missuguseid kaupa ja saadusi wälisurgudel nõutakse ja siis sellest meie ärikingondadele teatama ja niimoodi elustama meie väljawedu ja meie kaubanduslikku läbikäimist. Võiksime imestusega küsida, miks ei lähe meie saadused Amee-

rikasse? Mis on selle põhjus? Meil on oneti üht kui teist saadust välja wedada. Ainult wiimasel ajal kuuleme, et meie tsement on leidnud turu Honoluluosse. Miks aga mõned teised ained seal turgu ei leia, tekitab minus imestust. Arwan, et siin küllalt energiliselt ei tegutseta selles mõttes, et teada saada, missugused turundused seal on, missugused hinnad, kuidas saadusi sisse tuleks pakkida ja välja saata, et väljamaal ostjaid leiduks. Ma arwan, et sellel alal peaksid meie wäliskonsulid väga energiliselt ja heatahtlikult tegutsema. Kui nende asjaolude peale tähelpanu juhiksime, siis leiaksime võimaluse üht või teist ainet väljamaale saata ja seega wäliswaluutat sisse tuua. See on minu isiklik arwamine, aga ka ärikingondades olen kuulnud, et minu arwamine põhjendatud on.

Kõigile on selge, et Eesti põllumajanduslik riik on. Kui waatame arwusid karjasaaduste väljaweo alal, siis näeme, et väljawedu meil iga aastaga tõuseb. Meie peaksime igalpool linnades ja alewites, kus meie rahwakihid loomade pidamisest, näiteks lehmade pidamisest, sigade ja kanade kaswatamisest elawad, propageerima mõtet, et loomade pidamine kasulik ja tarwilik, ja et loomi peetak seal, kus see aga võimalik, ja et inimesed saaksid enestele oma enese käest piima, wõid, mune jne. muretseda, ja et sellega kergendataks väljawedu wälisriikidesse sisemaa nurkadest. Niisugune majapidamine annaks meile võimaluse meid oma enese saadustega rahuldada ja ülejääki wälisurgudele välja wedada ning seega wäliswaluutat saada.

Edasi ei saa mitte arwustamata jätta seda tendentsi, mis meil praegu walitsemas ametnikkude lahtilaskmise suhtes riigiasutustes ja ettevõtetes. Möödunud aasta jooksul, nagu ma ajakirjandusest lugenud, on wabastatud 952 ametnikku. Käesolewal aastal kawatsetakse wabastada veel 1930 ametnikku, muidugi sellepärast, et teiste ametnikkude palka kõrgendada, koosseisusid vähendada, tööd lihtsustada jne. Põhimõttelikult kes saaks selle wastu waielda, sest on tingimata tarwilik asjaajamise lihtsustamine, palkade tõstmine alamatele ametnikkudele jne. Aga lubage küsida, austatud rahwasaadikud, kuhu peawad minema need ligi kakstuhat ametnikku, keda käesolewal aastal lahti kawatsetakse lasta? Mina tean ainult üht asja, et praegu kantselei-

ametnik ja kirjutaja kuskilt kohta ei leia. Nii näiteks on Narwas minu poole inimesed pööranud, et mina nende mingisugust kohta katsuksin muretseda. Selle peale vaatamata, et ma väga energiliselt tegutsesin, ei läinud minul korda ühelegi inimesele isegi väikest 2—3-tuhandelist kohta kuskile kontorisse muretseda. Nüüd küsin mina, kus meil praegu majanduslik depressioon walitseb, ja kui meil praegu ei ole kohtadele keskkoolilõpetajaid panna, kuhu tahate teie siis korruga need kaks tuhat kantseliametnikku, raamatupidajad jne. panna, keda kawatsetakse käesolewal aastal lahti lasta. Ütlesin juba, et põhimõttelikuult mina lahtilaskmise vastu ei ole, aga mina ei oska ette kujutada, kuhu neid isikuid paigutada. Arwan, et need isikud pööravad härra minister Kaarna poole ja paluwad riigilt abi, nagu see oli möödunud aastal, kus riik sunnitud oli töötatöölise toetuseks 25 miljonit marka andma. Kui meie korruga lahti laseme niipalju ametnikka, siis tuleb riigikassast mitte 25 miljonit, waid võib olla 50—75 miljonit marka wälja maksta. On ju päris selge, et igal inimesel on õigus raskel ajal korralikus riigis ülespidamist leida, wähemalt riigi abil. Kas ei ole siis parem praegusel raskel ajal selles küsimuses ettewaatlikult talitada. Mina kardan aga, et meil need lahtilastawad ametnikud lahtilaskmise puhul wälja rändama hakkawad, mis meie rahwale jälle „weleraskmises“ võib kujuneda. Sellel alal on mul ka mõned andmed kogutud. Kahjuks ei ole weel peetud täpset statistikat wäljarändamise üle 1922. a. ja 1923. a. selles mõttes, et ära märgitud oleks, kui palju kodanikka ja kuhu nad Eestist läinud paremaid elutingimusi otsima. Meie leiame täpsed andmed alles 1924. a. kohta. Nii on wälispasse antud 1922. a. 6121, 1923. a. — 6431 ja 1924. a. — 6166. Wiimase see on 1924. a. kohta leiame, et Ameerikasse wäljarändamiseks on antud 830 passi, Austraaliasse 21 passi, — olgu tähendatud, et Austraaliasse rändas alles hiljuti üks üheksaliikmeline perekond. Wenemaale on antud 180 passi ja teistesse maadesse 1393. Tuleb tähele panna, et siin passide arwu, mitte aga hingede arwuga tegemist on. Igatahes pole loota, et Ameerikast ja Austraaliast tagasi tulakse. Kordan weel, et siin on tegemist passide, aga mitte hingede arwuga, selge on, et hingede arw weel palju suuremaks tõuseb. Muidugi ei taha ma sellega öelda,

et kõik need kuus tuhat passi on antud wäljarändajatele, siin on ka palju niisuguseid passe, mis antud edasi-tagasi reisisamiseks jne. Mina arwan, et meie peame selle poole püüdma, et oma suguwendi kodumaale koondada, ja peame neile elutingimusi niiwõrd rahuldawalt kujundama, et meil mitte wälja, waid sisserändamise peale hakatakse mõtlema. Ma kardan aga ka seda, et meil nii mõnigi inimene, kellel raske on elada, nii öelda wabaturma enesele walib. Enesetapmisi ehk nõndanimetatud wabaturma juhtumisi on 1924. a. olnud 219, nendest on 60 naisterahwast ja 159 meesterahwast oma elu lõpetanud. Enesetapmise katseid on tehtud 1924. a. 70, nendest 31 meest ning 39 naist on tahtnud oma elu lõpetada. Kahju, et meil statistika keskbüroo enesetapmise põhjusi ei liigita. 1923. a. oli wabaturma juhtumisi wähem, nimelt 186, nendest 146 juhtumist meestega ja 40 juhtumist naistega. Siin on põhjused niimoodi klassifitseeritud: kehaliste haiguste põhjal 15 enesetapmist, närwide ja waimuhaiguste põhjal 29 juhtumist, joomise tõttu — 14, waesuse tõttu — 7, hingeliste wapustuste tõttu — 10, kartuse ja häbi kuritegude pärast ja muil põhjustel — 11, õnnetu armastuse pärast — 13, perekondlikkuldel põhjustel — 8, elutüdimuse pärast — 34 ja teadmata põhjustel 43 juhtumist.

Edasi tahaksin ma tähelepanu juhtida sellele, et meie peame oma isiklikka wäljaminekuid wähendama, peaksime oma wäljaminekutes äärmiselt kokkuhoidlikud olema. Sellest kokkuhoidmisest räägitakse Riigikogus, räägitakse riigiasutuste koosseisude kokkutõmbamises jne., aga ma tahaksin küsida, mis on meil selleks ära tehtud, et rahwamasside keskel kokkuhoidmise printsiipi propageerida. (L. Johanson, sd.: Rahwamassnälgib, mis seal weel kokkuhoida.) Härra Johanson tõi eelmisel Riigikogu koosolekul ette selle nähtuse, et kuskil ei ole tööliste palkasid wälja makstud. See on väga kahetsemiswäärt lugu, aga ega siis sellepärast meie kokkuhoidmise printsiipi ei tohi silmade wahele jätta ja ära unustada. Ma arwan, et selles küsimuses meil mitte midagi ei ole weel ära tehtud. Kuulake jutte sellest, kuidas on lugu wäljamaail kokkuhoidmise printsiibiga. Waadake, kuidas seal iga mark ja iga penn kallis on, kuidas seal kumardatakse selle eest, kui üks frank jootrahaks

wõi kingituseks antakse. Üks frank on seal suur annetus. Meil aga ei ole lugu nõnda, ja sellepärast arwan mina, et meil kokkuhoidmise printsiipi just rahwa keskel tuleb arendada ja seda mõtet seal tuleb propageerida.

Mina arwan, et wäga hea oleks, kui meil igalpool — nagu see Wene ajal oli — postkontorite juures saaksid asutatud ütleme weneaegsed hoiukassad, kuhu igaüks wõiks panna 50, 100, 200 marka jne. Suurde panka ei lähe maamees 100 marka hoiule panema, pank ei ole küllalt käepärast ja ta peab sellepärast linna sõitma. Ega tal igapäew linnasõiduga tegemist ei ole ja 25 marga pärast ometi linna ei sõideta. Kui nüüd hoiukassad igalpool postkontorite juures awataks, läheks see asi warsti moodi ja meie saaksime kokkuhoidmise printsiipi õhutada. Wõtke eeskujuks Belgiat, Shweitsi, Prantsusmaad, — kuidas seal isegi töölised kokku hoiawad, igal laupäewal paneb tööline ühe frangi panka hoiule, kui ta mitte rohkem ei suuda, et tal mustadel päewadel wõtta oleks. Ega siis muidu Prantsusmaa ei oleks kuulus olnud selle poolest, et ta kokkuhoidlik oli ja mustade päewade eest hoolitses. Kes ei mäletaks, et Prantsuse riik enne ilmasõda üleilmne pankiir oli, kellelt raha wõis saada. Kui palju on sealt Wenemaale raha wälja toodud, kui palju on seal teenijaidtüdrukuid, kutsarid, olnud, kes kõik Wene paberite hoidjad olnud. Kokkuhoidmise printsiipi ei ole meil puudutatud, ja meie peame ka sel alal tööle hakkama. Kokkuhoidmise mõtet peaksime õhutama hakkama juba koolis, kooliõpetajate kaudu peame kokkuhoidmist propageerima õpilaste keskel, et neile juba maast madalast sisse istutada mõtet, et meie waesel riigil iga mark, iga penn kallis on.

Kui meie räägime kokkuhoidmisest, siis mõtlen ma karskusküsimuse peale. Siin peaks meile suurepäraliseks eeskujuks olema wägew ookeanitagune wabariik Ameerika, kus keeluseadus praegu maksmas. Meie näeme, et seal karskustöö tagajärgedel suured ülejäägid riigi eelarwes olemas... (L. Johanson, sd.: Sõda tõi Ameerikale rikkuse.) ...ja kus maksusid rahwale ühtelugu vähendatakse ning iga üksiku inimese peale tuleb Ühisriikides 3000 dollarit warandust. Waadake, see on eeskuju ja selle järele peaksime ka meie käima. Selge on, et inimene, kes karske ja kaine,

oma palka, oma wiimast raha mitte läbi ei löö, et see inimene ka majanduslikult kergemini jalule saab. Kui meie kokkuhoidmise mõttest räägime, siis peame ka karskusküsimusi silmas pidama ja igaühe kohus peaks olema karskuse ideed propageerida. Mina ei taha mitte näiteid tuua, kuidas meil suured palgad läbi juuakse, kuidas meil häbiks on arwatud talwaedades vähem läbi juua kui 10.000, 20.000 marka. (L. Johanson, sd.: Härra Luur, kas Teie olete kunagi ühte franki jootraha andnud?) Tänu jumalale, nüüd on need ajad möödas. Meie peame kokkuhoidlikuks rahwaks muutuma, kui tahame oma majanduselu saneerida.

Edasi on sellest kuulda olnud, et katsetatakse meie wäikepalgaliste ametnikkude palka tõsta ja riigi eelarwesse on wõetud suur summa selleks otstarbeks. Niipalju kui mina olen liikunud ametnikkude keskel, on seal kuuldawale tulnud kaebed ja kartusehääled, et rahwaesitus selle järele peaks walwama, et need miljonid tõesti antaks nendele, kes wäikest palka saawad. See on mulle ülesandeks tehtud wäikepalgaliste ametnikkude ringkondade poolt ja selle linna poolt, mida ma siin esitan. Meie näeme, et rahwas usaldab Riigikogu, usaldab oma saadikuid, ja sellepärast usun ma, et see meie kohus ja meie ülesanne on selle eest hoolitseda, et need miljonid läheksid tõesti nende olukorra parandamiseks, kellele nad määratud.

Edasi arwan mina, et Riigikogul julgust peaks olema vähemalt käesolewal aastal lahendada üürnikkude ja majaomanikkude wahakordi ühel wõi teisel teel. Niimoodi enam edasi kesta ei wõi. Meie oleme küll kõrwale puigelnud selle probleemi lahendamisest möödunud aastatel, käesolewal aastal peame selle küsimuse aga lahendama, olgugi et ta raske ja keeruline on ning äärmist ettewaatust nõuab niihästi majaomanikkude kui ka üürnikkude suhtes. Lõpuks tahaksin paar sõna pühendada meie riiklikule julgeolekule ja Eesti riikluse mõtte propageerimisele. Selge on minule ja meile kõigile, et meie 1. detsembrist ära unustada ei tohi. Meie peame propageerima oma riikluse mõtet ajakirjanduses, koolis, sõjawägede keskel ja seltskonnas. Alles hiljuti on ajakirjanduses see mõte üles kerkinud, selle küsimuse üle on hakatud alles nüüd mõtlema ja sihtjooni üles seadma, kuidas riiklikku

propagandat teha tuleks, kuidas Eesti riikluse mõtet käsitada. Ei ole sellest senni mitte kuulda olnud, kui wälja jätta päewad, kus sellest kõneldakse paraadidel, teatrites, seltskonnas. Mina mõtlen, et sellest wähe on. Kui ma Wenemaal teenisin ja ilmasõda lahti puhkes, siis mobiliseeriti mitmes kohas kooliõpetajaid selleks, et sõjawäeosades teha riiklikku kihutustööd ja sõdurite keskel äratada waimustuse tuld ning nende keskele wiia Wenemaa alalhoidmise ja wõidu mõtet, ja kooliõpetajad tegid seda. (L. Johanson, sd.: Mis olid selle tagajärjed?) Ka mina olen rohkem kui ühe kõne maha pidanud Kaukaasia rügementides. Meil on olemas teatrid ja seltsed, kes riigilt suurt toetust saawad, ja mina mõtlen, et nende kohus ei oleks mitte ainult teatrietendusi anda kalliste piletite eest ja neid seltskonnakihte sinna kokku tõmmata, kelle keskel tarwis pole propageerida Eesti riikluse mõtet, waid nende seas on tarwis tööd teha, kes Eesti riikluse mõtte wastu wõitlewad. Selleks peab mobiliseeritama kõik teatrid ja seltsid. kõigi meie õpetajate ja Riigikogu liikmete jõud. Kõik peaksid kaasa töötama selle tähtsa ja püha ülesande juures. Selles näen ma Eesti riikluse mõtte teostamist ja selle propageerimine on tingimata tarwilik, kui meie tahame iseseiswaks jääda ja arwesse wõtame neid wahekordi ja seda olukorda, milles meie elame. Need on minu märkused käesolewa aasta riigi eelarwe puhul.

E. Weberman (rhws.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! (W. Linnamägi, krst.: Kui kaua? — üks, poolteist wõi kaks tundi?) Jah, härra Linnamägi, ma tahan just selle küsimuse kohta rääkida, mille puhul alati küsitakse Riigikogus nii paremalt, pahe-malt poolt kui ka keskelt: kui kaua tahetakse rääkida? Tahan rääkida sellest rahwamajanduse harust, millel minu käes olewas paksum raamatus — riigi eelarwes — mitte wiimane, waid esimene koht peaks olema. Need wahelhüüded, millega praegu lugupeetud rkl. härra Linnamägi alguse tegi ja missuguseid siin Riigikogus ka enim kuulda on olnud, tõendawad weel kord, et igauhte, kes tahab Riigikogu kõnetoolil puudutada Eesti meriasjandust, Eesti laewandust, Eesti kalaasjandust, wõetakse wastu naerulaginaga ning öeldakse talle pilkesõnu. Oli aeg, kus ka meie põllumajandus oli sarnases seisus-

korras, et naerdi selle üle, kui keegi tah-tis näiteks karjatalitamisest rääkida. Mu härrad, jätame ükskord selle seisukoha, mis täielik wõhikluse tundemärk on. Kuis julgeme meie Eesti riigis nagu üleolewalt rääkida merest, mis ometi on meile wäga suure tähtsusega. Mul oli hiljuti juhuse ühe wäga silmapaistwa Inglise parlamenditegelase, nimelt Inglise parlamendi wiitse-presidendiga rääkida, kes rääkides oma esimestest muljetest Eestis, ütles muuseas, et Eestil on oma pärasust, — on tarwis waid ainult pilku heita Eesti kaardi peale ja kohe on näha, et see on üks Balti riikidest, kellele looduse poolt teatud ressursid ette määratud ja kellel geograafilised kindlad piirid, mis ülitähtsad mitte üksi poliitiliselt, waid ka majanduslikult.

Ma luban omale teile ette lugeda ühe tuntud õpetlase arwamist selle kohta, kui tähtis on meri. See on nimelt Prantsuse professor dr. Marcel Hérubel, Institut de la marine Pêches Maritima direktor, kes ütleb ühes oma raamatus järgmist: „Meri on kestwa jõu allikas. Niikaua kui wäikesed riigid on suutnud merd wallata, on nendel ajaloo jooksul wõimalus olnud terwet ilma wallata.“ Ta nimetab siinjuures Wana-Greekat, Tüürost, Amalfit, Genuat, Weneetsiat, Portugaali, Hollandit jne. Ta läheb weel edasi ja nimetab Rooma, kes suutis Kartaago wallata, kes Rooma impeeriumi lõi sellega, et wõttis waenlaselt üliwõimu merel. Ta nimetab Hispaania langemist Karl V ajal, mis sündis ainult siis, kui Hispaania ei suutnud enam merel peremeheks olla. Samuti wõiks nimetada Napoleon'i, kes terwe Euroopa wõita ja ühendada suutis — ja kaotas kõik niipea ainult sellepärast, et ta merd ei saanud oma kätte. Samuti wõib Inglise kui ka Norra eeskuju näidata, kui suur tähtsus merel on. Wõib öelda, et nende wanaaegsete ja ka uuemate riikide mõju ja rikkus olenes just merest. See ei olnud mitte ainult sõjaline mõju, mida meri neile andis, waid kõigepealt majanduslik ülekaal.

Lehitsedes elarwet, ei leia mina ühtegi tundemärki selleks, et ka siin oleks alla kriipsutatud, et meri on ülitähtis Eestile, et meriasjandus ja kalaasjandus on sarnane majandusharu, mida peab toetama.

Ma tahaksin kõigepealt peatada meriasjanduse ja laewanduse juures, nende tähtsamad sihtjooned ära märkida, seda-

sama teha pärastpoole kalaasjanduse juures, ning lõpuks täpsemalt ette tuua, kui palju on meil selles suunas ära tehtud endiste walitsuste poolt, kui ka praegu esitatud eelarwes.

Ma sõrdleksin kõigepealt laewandust teiste majandusharudega. On teada, et oma äraelamiseks tarwitame palju saadusi, mida paratamata wäljamaalt sisse peame tooma. Meie kanname kulused läbikäimises wäljamaaga. Kust saame wäliswaluutat saaduste ostmiseks, et oma tarwidusi rahuldada? Esiteks: oma saaduste wäljaweost, teiseks — wäljamaa kapitaali meiletulekust ja kolmandaks — meie kapitaali wäljas töötamisest, kui meie kapitaal mõnel puhul suudab meie inimeste läbi wäljas tööd leida. Waewalt isegi normaalsetel oludel võib oletada, et Eesti suudab esimese kahe nimetatud abinõuga kõiki oma tarwidusi wäliswaluuta saamiseks rahuldada, nimelt oma saaduste wäljaweost ja wäljamaa kapitaali meiletulekust. Wäikestes riikides, eriti aga meririikides, on paratamata ja väga suure tähtsusega see kolmas osa, nimelt meie oma kapitaali wäljamaal töötamine. Kuidas võib kapitaaliwaene maa loota kas wõi wäiksemas osaski, kuigi tuntawat mõju rahaasjanduse peale awaldada oma kapitaali wäljas töötamisega? Wastust selle peale saab, kui waadata, kuidas on lugu teistes wäikestes meririikides. Skandinaawia riigid, ei Soome, ei Hollandi ega ka mitte Daani pole suutnud ainult oma saaduste wäljaweoga ja wäljamaa kapitaali sissetulekuga oma kaubandus-bilansi passiiwsusest üle saada. See passiiwsus reguleeritakse aga teistes wäiksemates piiririikides seega, et osalt oma kapitaalide wäljas töötamine on suurelt osalt rajatud laewasõidu peale. Nii on näiteks laewasõit toonud sisse 1922. a. Soomes umbes 400 miljonit Smk., Norras umbes 400 miljonit Norra krooni ja Daanis umbes 200 miljonit Daani krooni. Selle juures peab tähendama, et laewasõidu läbi maale sissewoolaw waluuta on palju kindlam, stabiilsem, kui näiteks mingisuguste saaduste wäljaweost saadaw wäliswaluuta, mis igasuguste majanduslikkude kriiside peale waatamata enam-wähem kindla summa annab. Kui muutuwad turu konjunktuurid, kui langewad üksikute tööstussaaduste wõi põllumajanduslikkude saaduste hinnad, siis sellegi peale waatamata käib merikaubandus edasi. Isegi rahakursi kõikumised

pärast sõda ei ole oma proportsionaalsuses muutnud laewasõidust saadawaid tulusid, arwesse wõttes üksikute maade rahaüksuste ostuwõimet. Laewad töötawad kas ühendust pidades oma- ja wälisriikide wõi ainult wälismaade wahel. Kui wõtta esimest, siis wõime öelda, et ainult prahirahad meiletoodawate ning meiltwiidawate kaupade pealt teewad aastas wälja 700—750 miljonit Emk. See on väga suur summa, kuid meie ei kata sellest summast kuigi palju oma laewadega. Kõigest 8 kuni 10 protsenti kaupadest, mis sisse ja wälja weetakse, weame meie oma laewadega, ja seega maksame iga aasta suure summa, 600—700 miljonit ja muidugi wäliswaluutas, teistele. Mikspärast? Sellepärast, et meie oma laewandust ei taha edendada, et merest rääkimine isegi kõrges kogus naeru tekitab... (L. Johanson, sd.: K u n a s o n n a e r m i s t o l n u d ? T õ s i n e a s i !) Ma hiljem toon teile ette faktid, härra Johanson, kui üksikute eelarwe-punktide arutamine tuleb. (L. Johanson, sd.: See on walitsus, mitte aga Riigikogu!) Ja kes on siis Wabariigi Walitsus, kas mitte Riigikogu wolinik?

Kapitaal, mis laewadesse pandud, mis kaugesõidus töötawad, annab õige suure ning kiire ümberkäigu, mis jällegi majanduslikult väga tähtis on. Meriasjanduse tundjad julgewad tõendada, et kui kapitaal on mahutatud laewa sisse, mis wäljaspool meie riiki töötab, ühendust peab wõi kaupasad weab, siis võib öelda, et keskmiselt laewa aastane brutto-sissetulek on peaaegu tema wäärtus. Arwesse wõttes, et suurem osa brutto-sissetulekust jääb oma maale, kuigi meie laew ka wäljaspool töötab, nii remontide kui ka palkade näol, siis on otsekohene sissetulek waluutas õige tuntaw, mis ka sõrdlemisi kiirelt oma mõju awaldab meie bilansi peale. Waatamata meie kaubalaewade wäikese arwu peale, mis nagu ma juba tähendasin, kõigest 8—10 protsenti meie kauba läbiweost katta suudab, on siiski sellegi wäikese laewastiku aastane brutto-sissetulek wäliswaluutas umbes 300 miljonit marka.

Laewasõit aga elustab ka merikaubandust, transiitkaubandust ja sadamate tegewust, mis kõik omakorda annab suuri sissetulekuid wälisrahas. Kui wõtta transiitkaubandust, siis näiteks 100 tuhat tonni, mis ei ole mitte väga suur kwan-

tum, transiitkauba läbimineks sadamatest annaks ainult sadamamaksudena kunni 30 miljonit marka sissetulekut, kuhu juurde tuleb veel raudteewedu jne.

Rääkimata sellest, et laewasõit elustab ka läbikäimist väljamaaga, tutwustab välismaid meie riigiga — peaks selge olema, et laewasõidul on teiste majandusharude hulgas esimene järgu tähtsus. Kuigi laewasõit otsekohese kasu mõttes igakord hiilgaw äri ei ole, kuid rahwamajanduslikult on ta väga tähtis, millest on ka tingitud huwi laewanduse vastu kõigis meririikides.

Missugused oleksid siis tingimised, et laewasõit areneda võiks. Nii kui teada, on ülemeresõit kõikides meredes kõikide rahwaste laewadele waba. Selle tõttu on käimas alaline wõistlus üksikute merisõitjate ettewõtete rahwaste, rahwagrupid wahel. Selle wõistluse tagajärjel reguleerub laewade teenistus kunni minimaalse punktini. Suuri teenimiswõimalusi, mis olid sõja aegu, ei saa mitte wõtta aluseks, kui rääkida laewanduse wõimalikust edust, waid peab arwestama, et seda wõistlust wõimalik oleks ka rahual ajal wastu pidada. Iga riigi ülesanne on selle poole püüda, et tema laewastiku väljaminekud oleksid samuti minimaalsed, mis wõimaldab ettewõtete olemasolu. Seda näeme meie ka teiste wõimsate riikide meriasjanduse ajaloost. Selleks peawad olema wastawas headuses ja wastawa hinnaga laewad, mis wõimaldaksid minimaalkuludega edukat tööd. Peab olema ka wastawalt organiseeritud laewasõidu ettewõtted, peawad olema tublid merimehed, peab olema wastaw seisukoht mere ääres ja peab olema krediit. Ma kriipsutan seda wiimast sõna criti alla. Meie seisukoht laewanduse ja merikaubanduse suhtes on väga kasulik looduse poolest, see tegewus on meile juba looduse poolt ette määratud. Meie asume merikaubanduse tsentrumis, meil on rohke rannarahwas ja kalameeste näol hea pind selleks, kust meie tublid merimehi saame. Nii on meil siis kõik need eeltingimused, mis meriasjanduse arenemiseks waja on, kuid meil on wähe jõudu uute ja moodsate laewade soetamiseks. Tuletame meelde kurba lugu „Linda“ aktsiatega, mida wanemad Riigikogu liikmed hästi mäletawad, kus esimene laewanduse ettewõte Eestis väga õnnetult lõppes... (K. Päts, põl.: Hanko jätab warju!) Ma tulen ka

selle juurde, härra Päts... — mis väga kauaks ajaks halwas meie merimeeste ettewõtlikkust. Ja mis selle juures veel suuremat kahju tõi kui raha-kapitaal kadumaminek neil Eesti kultuuri algpäewadel, veel suuremat kahju tõi see, et idee kannatas selle all. Ei julenud siis hulgal ajal üksikud jõukamad mehed oma kätt enam meriasjanduse külge panna. Pärastine aeg läks juba edukamalt, laewanduse ettewõtted arenesisid, olgugi wõrdlemisi wäiksel, kuid siiski, tekkis 1900. a. peale Eestis uusi laewanduse ettewõtteid. Pärast ilma sõda oli meil üle jäänud kena koguke kaubalaewu. Sõja tõttu kahanes aga meie rannalaewastik üle poole. Meie laewadest olid $\frac{1}{3}$ Wene sadamates, ja sealt pole neid senni kätte saadud. Seal hulgas olid mitmed meie paremad laewad. Ma küsiksin sedasama, mis on meriasjandusse puutuwad kongressid ja eriorganisatsioonid mitu korda küsinud teatud kibedusega: kas oleme meie kõik teinud selleks, et Wenesse jäänud laewastikku tagasi saada — sel ajal kui veel wõimalik oli rahulepingu põhjal seda kätte saada? Ja ma kardan, et selle peale ei saa täiesti rahuldatult wastata, et siin oleks kõik selleks tehtud, mis wõimalik. Ma ei eksi wist, kui ütlen, et väga mitmed, kes wastawa ülesandega seekord, 1920. aastal, reisisid tegid, et nad oma reisidel pahatihti muud tegid, mida siin nimetada tarwis ei ole ja mis kõigil väga hästi teada. Nende reiside resultaat oli muidugi, et meie laewad jäid sinna, kuna meie naaberriigid seda asja palju paremini on osanud ja suutnud ajada, olgugi et algusest peale energiliselt talitades meil kõik eeldused olid seda asja paremini teha rahulepingu alusel. Nüüd aga on kõik tagajärjeta jäänud. See Eesti laewastiku osa, mis Wene sadamatesse jäi, oli 20 suuremat Eesti laewa — 10.787 brutto registertonna suuruses — peale selle 3 vähemat jahtlaewa — millest 13 olid rekwireeritud sõjakohustuse seaduse alusel ja 7 laewa olid lihtsalt Wenemaa sadamatesse jäänud wõi sinna Wene wõimude poolt ewakueeritud.

Pärast wabadussõda algasid üksikud laewanduse ettewõtted tööd uuesti. Teiste ettewõtete hulgas oli muuseas üks ettewõte, mida lugupeetud endine Riigivanem siin praegu nimetas, kui hiljuti pankrotti jäänut. Minu ülesanne ei ole siin üksikute ettewõtete asjaajamise de-

taile ette tuua. Ma ei tea küll, mis sihiga lugupeetud härra Päts seda äri nimetas, kuid kuulda on, et see ei jäänud pankrotti mitte muu pärast, kui pahatahtlikult asja ajades, mitte aga sellepärast, et laewanduse asi iseenesest meil Eestis lootusetu oleks. (K. Päts, põl.: Seda praegu ei tea veel!) Mõned kreditorid räägivad weelgi pahemaid asju selle äri kohta, kuid siin pole koht sellest rääkida. (K. Päts, põl.: Ta ei anna head tunnistust meie meriasjanduse soliidisuse kohta!) Ei, härra Päts, mina teeksin siit sootu teise järelduse, nimelt: see ei anna head tunnistust meie sõjaaegiste ärimeeste kohta! Räägitakse isegi, et tulla prokuratuuri poole pöörata, kuid see on kreditoride asi. Kui krediidi puudusel ka tõesti kõigeparema tahtmise juures... (K. Päts, põl.: Hanko oli ärimees juba enne sõda!) „Sõjaaegsete ärimeeste“ hulgast tulnud nouveaux riches'ide hulgas leidub kõigil maadel ka endisi ärimehi.

Kui krediidi puudusel üksikud laewandusettewõtted ja ühisused kõigeparema tahtmise juures raskesse seisukorda on sattunud, siis on see arusaadaw, sest meie riik ei ole midagi teinud selleks, et laewandust ja meriasjandust toetada. Tõsi, on üksikuid ettewõtteid, mida Eesti pank on toetanud, ja kui need sellegipärast on läbi kukkunud, siis mitte sellepärast, et meie laewandusel tõsist alust ei ole. Ma loodan, et Riigikogu liikme härra Päts'i märkus, nagu annaks see halba tunnistust meie meriasjandusest, tuleks ikkagi tõlgitseda nii, et see annab halba tunnistust meie sõjameestest ärimeestest. Sellepärast aga eitada meie meriasjandust üldse, öelda, et meie laewandusel põhja all ei ole, seda ei saa. Korraldage mõni ettewõte tõsiselt, wõimaldage krediiti — ja te näete, et sel saawad kahtlemata head tagajärjed olema, selle juures ei tule kahelda. Meil on ju see wiga, et kapital on meil liiga kallid wõitluseks wäljamaaga ja isegi see rahwa raha, mis, nagu härra rahaminister päris õieti tähendas, rahwa käest maksude näol, sunduslikul teel Eesti panka kogutakse, et seda produktiivseks tööks jälle wälja anda, sellest rahwa rahast pole kunagi meriasjandusele ja laewandusele midagi antud, rääkimata sellest, et proportsionaalselt wäärib meriasjandus esimese koha põllumajanduse toetuse kõrwal, aga mitte meie

suurtööstus wõi eriti kaubandus, nii kui see meil senni tegelikult on olnud.

Pärast rahutegemist Wenemaaga edenes esialgul meie laewaehitus väga hästi. Juba 1920. aasta lõpuks oli meil ehitamisel üle 7 tuhande registerttonni. Nende laewade hulgas oli suurem osa kauge sõidu laewu ja nii mõndagi nendest taheti warustada uuema aja mootoritega. Järgmistel aastatel, kus möödapääsemata raskused tekkisid krediitide alal, sest sarnasel pikkamööda amortiseeruwal ettewõttel kui laew, on wõimatu kasutada harilikku pangakrediiti, on iga aasta järk-järgult meil ehitatawate laewade arw järjesti vähemaks jäänud. Nii on praegu suuremate laewade ehitamine täiesti seismas. Nagu ma nimetasin, oli 1920. aastal üle 7 tuhande registerttonni ehitamisel. 1922. aastal aga ainult 4800 registerttonni, 1923. aastal kõigest 1200 registerttonni, 1924. aasta kohta mul täpseid andmeid ei ole, aga see oli wist weel vähem, — 1000 registerttonni ümber wõi isegi alla selle. Seega on siis peajaslikult soodsa krediidi puudumine põhjuseks, mis meie koduse laewaehituse kui ka laewastiku noorendamise koguni halba seisukorda wiinud. Kui sellel alal riik mitte ei leia wõimalust wastu tulla, siis läheme kindlasti sellele wastu, et seegi wäikene laewastik, mis meil olemas ja mis kõigest 8—12% meie merikaubandusest katta suudab, et see weelgi wäiksemaks läheb. Meie laewastik, seegi, mis meil olemas on, on wõrdlemisi wana, wanem kui teistes meririikides harilikult tarwitatakse, ja sellepärast on meil ka wõistlus raskendatud. Kuna teistes riikides purjelaewade arw ja nende tonnaash järjest väheneb, ja aurikute tonnaash ja arw kasvab ja kuna üle 40% kõigest maailma tonnaashist on alla 5 aasta wana, on meil mõlemad asjaolud just wastupidised. Kuna mujal wõib märgata aurulaewade tonnaashi tõusmist ja sellele wastawalt purjelaewade tonnaashi langemist, ei näe meie endi juures aurulaewastiku kuigi tuntawat kaswamist, waid meie laewastiku tonnaash suureneb just purjelaewade arwel. See kõik on tõsiseks tundemärgiks, et meil laewastiku edendamiseks krediit puudub. Wiimase nelja aasta jooksul näeme meie, et meie laewastiku tonnaash küll on suurenenud, kuid laewade uuenduse mõttes on ta tagasi läinud. Umbkaudu wõttes wõib öelda, et meie laewastik on tegelikult 2—3

korda wanem kui teistes maades, samuti on teenistus meie aurikutel ja mootorlaewadel sellepärast 2—2½ korda vähem, kui see wõiks olla. Nii siis tuleb laewahituse seisukorras konstateerida langust.

Kuidas on lugu meie seadusandlusega meriasjanduse alal? Alles wast teise Riigikogu ajal on terve rida laewanduse seisukorda parandawaid seadusi arutamisele wõetud. Mõned neist on praegu weel komisjonides. Loodetawasti ei saa praegusele Riigikogule selles mõttes etteheiteid tegema hakata. Kuid selle juures ei saa öelda, et igakord meie laewanduse edendamiseks aru saaksid need üksikud Riigikogu liikmed, kes selleks just kutsutud on. Ma nimetaksin kas wõi rahaasjanduse komisjoni. Weel hiljuti oli mul juhus kuulda, kuidas rahaasjanduse komisjonis üks Riigikogu liige päris tõsiselt tõendada püüdis, et kui meie tahame laewandust ja meriasjandust edendada, siis on küllalt sellest, kui riik ühe auru-laewa ehitab ja teda tramplaewana kasutama hakkab — „siis oleme ometi laewanduse edendamiseks tarwilikkudest krediitide küsimustest möödas!“ Niikaugele jõuab üksikute härrade rahwasaadikute arusaamine sellest tähtsast majandusalast. Kui see seisukoht õige oleks, siis tuleks samuti öelda põllumajanduse kohta, et wõtame riigi kätte ühe mõisa, künname seal põldu, kaswatame karja, siis saame sellest toetusest lahti, mida praegu peame põllumeesteseltsidele ja asunikkudele andma!“ Waadake, kui niikaugele on arenenud üksikute Riigikogu liigete arusaamine, siis on õigustatud minu tänane ülesastumine, kus ma palun selle üle järele mõelda, kui tähtis tõepoolest meil see eriala — meriasjandus — on.

Eelarwes on ainult üks summa ette nähtud laewaliinide toetamiseks, see on 5 miljonit marka. Laewade ehitamine ja muud meriasjandusega ühenduses olewad küsimused on aga selles eelarwes nii kui ikka täiesti kõrwale jäetud. Ka seegi wäike summa, mis eelmise aasta eeskujul teist korda terve Eesti iseseiswuse ajal eelarwes figureerib, on sarnasel wiisil toetuseks määratud, et teda näiteks läinud aastal tarwitada ei saadud. See ei tähenda sugugi seda, et ei ole kohta, kus ja kuidas wõiks riik oma rahalise toetusega asja elustada.

Laewanduse ja meriasjanduse toetamises on läinud senni kõik meie walitsused

sama rada, missugust paljudel teistelgi aladel mitmel puhul alla kriipsutada wõiks. On näha, et ollakse arwamisel, et kui riik asutab wastawa ministeeriumi wõi õige suure peawalitsuse, siis kõik juba tehtud on. Sama rada on ka meriasjanduse suhtes käidud, on loodud meriasjanduse peawalitsus ja arwatakse, et küsimus sellega täiesti lahendatud. Ei arendata asja ennast, waid ametkonda! Aga kas selle suure ametkonna asutamisega meie tähtsama majandusharu arenemine lahendatud on, selle küsimuse juures, usun, ei ole siamaani tõsiselt peatatud.

Meriasjanduse peawalitsus on meil wiimastel aastatel teedeministeeriumi juurde arwatud. Juba see konstruktsioon riigiparaadi otstarbekohasuse mõttes ei ole õnnelik. Palju õigem oleks, kui meriasjandus oleks kaubandusministeeriumiga ühendatud. Asjatundjate arwamine on, et meriasjanduse peawalitsus peaks kuuluma ikkagi kaubandus-tööstusministeeriumi alla, sest meriasjanduse peatähtsus ei seisa reisijate weos, waid enam kaupade wälja- ja sisseweos ning meriasjanduse üldises arendamises, sellepärast oleks õigem kui ta kuuluks kaubandusministeeriumi alla. Kuid kõrwale jättes küsimust, missuguse ministeeriumi alla see meriasjanduse peawalitsus kuuluks, mis lõpulikult meil nii väga tähtis ei olegi, olgugi et ka seda küsimust tuleks lahendada, — waatame, missugused ülesanded ja milline tähendus on meriasjanduse peawalitsusel. Ma tarwitan andmeid, mis ühe tuntud meriasjanduse tegelase poolt läinud aastal ajaleht „Päewalches“ awaldati. Seal öeldakse muuseas, et niisugust eri peawalitsust ei leita teistes meririikides, selleks ei olewat mingisugust wajadust, et meil niisugune suur asutus funktsioneerib, kellel suuremalt jaolt ainult sadamawalitsemisega tegelemist, kuna sadama walitsemiseks juba tarwilikud organid olemas on. Iga linna üksik sadam töötab omaette ja iseseiswalt, saades wastawalt ministeeriumilt juhtnööre. Nii on see teistes maades korraldatud. Ka Soomes, meie naabril, oli alguses meriasjanduse peawalitsus, kuid soomlased leidsid peagi, et see asutus ligine on, tegid järelduse, et tema likwideerida tuleb ja likwideerisidki. Ei saa öelda, et Soome sadamad pärast seda halwemini oleksid funktsioneerinud. Isegi meil mitmel pool, näiteks Kuressaares,

Haapsalus jne. tuli ka meriasjanduse peawalitsuse olemasolu peale vaatamata asjade korraldamine kohtade peal anda teiste ametnikkude kätte, näiteks tollivalitsuse kätte. Sellejuures on meie meriasjanduse peawalitsus oma kätte jätnud sadamate parandamise ja korrashoiu ja seda wist selleks, nagu „Päewaleht“ sel puhul arwab, et oma rohkearwulisele inspektorite ja inseneeride perele tööd anda. Kuid on küllalt inseneere, kes sadamate parandusega ka ilma peawalitsuseta toime saaksid. Samuti on täiesti otstarbetu, et meriasjanduse peawalitsuse alla kuulwad lootside ja tulitornide asjandus, sest see sisaldab erilist tegewusharu, mida kuskil ei ole sadamate walitsustega ühte liidetud, waid sellel alal töötatakse igal pool üheskoos hüdrograafiliste asutustega ja ühise juhatuse all, mis ka meil wõimalik oleks. (M. Juhkam, tõe.: Esitage eelnõu likwideerimiseks.) Likwideerimiseks? Mina ei tööta mitte kahjuks selle ametkonna eelarwe-kommisjonis. Seda wõiks aga wäga hästi teedeministeeriumi eelarwe-kommisjon kaalumisele wõtta.

Niisuguse korra juures, mis on kunstlikult loodud, kus antud täitsa ilma tarwiduseta asutusele mitmesugused ülesanded, panes selle asutuse kunstlikult teedeministeeriumi juhatuse alla, tulewad mitmesugused anekdoodilised juhtumised ette. Näiteks wõin jällegi tsiteerida „Päewalehte“. „Ühel ja samal rannapunktil, mõne tulitorni juures asuwad pea üht ja sedasama ülesannet täites kolme erilise walitsusasutuse ametnikud ja teenijad, see on meriasjanduse peawalitsuse, tulitorni, meriwäe side ja piiriwalwe teenijad! Kui nüüd neile toidumoon, küttepuid wõi muud warustust kohale wiiakse, siis saadab iga walitsus oma laewa teele: meriasjanduse peawalitsus „Sekstandi“, see on laewa nimetus, meriwäe side „Kompassi“ ja piiriwalwe „Laine“. Nii tarwitatakse seal kolme laewa, kus üks wäga hästi asjad ära toimetaks! See oleks wäike näide sellest, kuiwõrd otstarbetult meil siin talitatakse.“ Mina lisaksin oma poolt teise anekdoodilise juhtumise juurde, mis oli läinud sügisel. Meie tulitornide teenijad, meeskond ja wahid, on saanud harilikult, nagu see teistes riikides ka on, kui nad elawad saarte peal, sügisel kolme kuu palga ette selleks, et talwemoona walimis osta. Täna wu aastal oli see kõrge

asutus — meriasjanduse peawalitsus, — otsustanud, nagu see pärast selgus ministri korraldusel — kes sel ajal minister oli, see ei ole tähtis — seda summat mitte wälja anda. Tulitornide meeskonnad satutsid sarnasesse seisukorda, et nad pidid talweks kas nälga jääma wõi ära jooksuma. Kuid ka ära joosta ei saa, sest selleks on wastawad seadused, mis keelawad tulitorne maha jätmast. Kui mina järele küsisin, wastati minule, et ei saa mitte palka ette anda tulitornide wahtidele, olgugi, et wanad instruksioonid weel makswad on, kui aga meri kinni külmab, siis saadame jäälõhkuja tööle. Kalkulatsioonide järele läheks see jäälõhkujaga töötamine aga palju rohkem maksma, kui kõigi tulitornide meeskondade kolmekuune palk kokkuwõetult. Kuid siis oleks ju kõik „seaduslikult“ tehtud, palka ei oleks makstud ette ja jäälõhkuja teeks mõne „lõbureisi“ — kallist kütteinnet raisates. Läinud sügisel anti palk siiski wiimaks kätte. (J. Uibopuu, rhws.: Seal on praegu palga wä h e n d a m i n e k ä s i l!) kuigi mitte rohkem kui ainult kahe kuu eest.

Mina pooldan seda seisukohta, et meriasjanduse peawalitsuse likwideerimise küsimus tuleks tõsiselt kaalumisele wõtta ja tema funktsioonid, mis olemas on, anda teiste ametasutustele: tulitornid ühendades merisidega — sõjaministeeriumile jne. See on minu seisukoht. Praegune koosseis on seal wõrdlemisi wäga suur ja kallis. Meriasjanduse peawalitsuses on üks kahekümnewiietuhandeline koht, kuus 18-tuhandelist kohta, neli 15.300-list kohta ja üksteist 13.500-list kohta jne. Kõrgemaid ametnikka on igatahes mitu korda rohkem kui näiteks terwes meie kaubandus- ja tööstusministeeriumis kokku. Mina nimetasin meriasjanduse peawalitsuse korraldust selleks, et kui meil wõib olla eelarwe arutamise puhul öeldakse, et juba on suuremad summad ette nähtud kuludena meriasjanduse alal, et siis selge oleks, et need kulud on niisugused, mida teha ei ole tarwis, waid ametkond tuleb wõimalikult lihtsustada, kunni tema likwideerimiseni ülesanded ära jagades olemasolewate asutuste wahel, mida wäga hästi korraldada wõib, ja kuludeks ettenähtud 180 miljonit ära tarwitada produktiivse kapitalina, millest tõesti meie meriasjandus kui sarnane kasu saaks.

Kui arwesse wõtta, et 1924. aastal meriasjanduse peawalitsuse kulud olid 180. miljonit ja kõigi meie sadamate ja ladude sissetulekud ainult 110 miljonit, siis näeme, et see asutus on meile, samuti nagu Soomes omal ajal, lubamatu luksus. Meie maksame weel 70 miljonit juurde, et seda lõbu omale lubada! See seisukoht ei ole mitte soowitaw.

Üksikute tarwilikkude seaduseelnõude juures, mida meriasjanduse alal on tarwis weel läbi wiia ja mis pooleli on, mina siinkohal peatama ei hakka. Nagu juba heameelega ennem wõisin alla kriipsutada, on II Riigikogu ajal terwe rida põhipanewaid seadusi käiku leidnud, ja ei ole ka märgata olnud, et ka wiimased arutamiselolewad seadused oleksid erilist wastuseisu leidnud walitsuse poolt, wälja arwatud wast üks, nimelt tolliseadustiku muutmise seadus, mille kohta aga ka loota wõib, et walitsus oma seisukohta weel muudab. Mõndagi asja tuleks korraldada lootside ja tulitornide küsimuses, ja loodetawasti wõtawad selle küsimuse tõsisema kaalumise alla need Riigikogu liikmed, kes selles eelarwe osas töötama saawad. Kahte küsimust meriasjanduse alal tahaksin siiski weel puudutada. See on merimeeste eest hoolitsemine, merimeeste kutseharidus ning erikirjandus. Kõigil meririikidel on eriliseks ülesandeks olnud merimeestekodude asutamine, ja rõõmustaw on, et ka meil Eestis II Riigikogu läinud aastal eelarwesse wastawa toetussumma üles wõttis. Oleks üleliigne nimetada, mis on merimeestekodude ülesanne, see on loodetawasti igaihele selge. Ma paluksin ka seda küsimust eelarwe arutamise puhul meeles pidada, et see töö, millele kõik riigid on oma tähelpanu pööranud, ei jääks ka meil mitte unustusse tänawuaasta eelarwe juures ja selle jätkamiseks wastawaid summasid ei keeldaks andmast. Üks teine demokraatliku liidu liige, härra Raudkepp, tähendas täna koosoleku algul isiklikus asjus sõna wõttes ühe märkuse peale, mis lugupeetud endine Riigiwanem härra Päts koha pealt oli teinud. See on ka üks nendest „naerudest“, mida merimeeste aadressil härra Johanson ütles Riigikogus mitte kuulnud olewat. Kui härra Raudkepp oli tähendanud kõnetoolilt, et ei ole mitte soowitaw, kui meie välisesitused merimeestele küllalt wastu ei tule, et on halb, kui nende eest ei hoolitseta, siis härra endine Riigiwanem tähendas

sel puhul, „kas meie peame neile ka jõuluworsti saatma?“ Ma ütleksin sel puhul, et kas wõi jõuluworsti, siin ei ole midagi naerda, ei ole midagi häbeneneda, wõib isegi jõuluworsti meie merimeestele saata, et nad kodumaad meelde tuletaksid kaugel olles, wõib ka niisuguse absurdini minna, kui härra Päts seda soowib, aga isegi siis ei peaks mitte alust olema naerda nõudmiste puhul, merimeestele rohkem wastu tulla.

Merikoolid on meil ammu olemas, kuid nende toetamiseks, paremaks korraldamiseks, ei ole midagi tehtud. Kui ma mitte ei eksi, on wist praegu Wabariigi Walitsuses kaalumisel, kas mitte üht nendest merikoolidest likwideerida ei tuleks. Merimehed erikoosolekutel on awaldanud soowe, et meie nii-kui-nii wäikest merikoolide arwu ei piirataks, waid et olemasolewad kolm kooli edasi töötada wõiksid.

Mis puutub eriajakirjandusse, siis on ka meriasjanduses oma eriajakiri olnud. 1920. aastast saadik ilmus nimelt ajakiri „Laewandus“. See ajakiri töötas ligi 5 aastat ilma subsidiiumideta ja oli wiimaks sunnitud siiski oma tegewust sulguma, sest temale ei leitud mitte tarwliku olewat toetust anda, teised eriajakirjad on seda aga alati saanud. Nüüd wiimasel ajal on laewajuhtide ühisus alanud uuesti „Laewandust“ wälja andma. Kuikaugemale nendegi piiratud jõud ulatab, on wäga küsitaw. Ma arwan, et on täiesti tarwlik meelde tuletada neid suuri teenid, mis meie merimeestel on Eesti iseiswuse loomisel, mitte ainult osawõtmises meie wabadussõjast wõidurikka laewastikuga admiraal Pitkaga eesotsas, waid ka aineliselt toetades Eesti riiki, kui tema meil ainult juriidiliselt olemas oli. Ei ole mitte saladus, et meie välisdelegatsioon oma esimesed summad sai Eesti merimeestelt Londonis.

Juhataja A. Jürman: Kuna koosolek üle kahe tunni kestnud on, kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.15 min.

Pärast waheaga jätkub koosolek kell 7.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman.**

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Holberg.**

Juhataja **A. Jürman**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

E. Weberman (rhsw.): Sedasama, mis mina rääkisin meriasjanduse kohta üldse, peab ütleva ka teise merikasutamise ala kohta, nimelt meriwetes olewate rikkuste ja ka sisewetes olewate waranduste kohta. See on nimelt ala, millest ma nüüd tahan rääkida — meie kalaasjandus. Kui meriasjanduse kohta üldse konstateerida tuli äärmist pealiskaudsust teatud juhtumistel, lubamata wõhiklust meie seltskonnas ja seda isegi ka Riigikogus, siis weel suuremal määral wõib seda öelda kalaasjanduse kohta. Kui mina wõisin konstateerida, et II Riigikogu on rõõmustawalt meriasjanduse alal terwe rea seadusi maksma pannud, et kõik need walitsused, mis II Riigikogu ajal on tegutsenud, ei ole mitte takistanud meriasjandusesse puutuwate seaduste liikumist, siis ei saa kalaasjanduse kohta kõigepealt seadusandlusest rääkides, seda mitte öelda. 1923. a. sügisel 13. nowembril esitasin mina 2 seaduseelnõu, kalaasjanduse korraldamise suunas, kuid mõlemad puhkawad praegu weel nii öelda rohelise kalewi all. Kui mina 1923. a. suwel kõnelesin esimest korda meie kalaasjandusest, siis naerdi Riigikogus mitmel tiwal, ja härra agronoom Hünerson mõtles wälja sel puhul mulle koguni sõimunimegi — „mere agronoom“ — mis ühe ülikooli haridusega mehe poolt uskumata wõhiklusest tunnistust annab. Ma ütlesin kohe siis, see näitab, kuiwõrd meil ei saada aru merest ja nendest kasudest, mida meri annab. (J. Hünerson, põl.: Kuidas see eelarwega ühenduses on?) Kui meie meriasjandust ja merikasutamise wõimalusi ei arenda, siis mõjub see ju otseskohe eelarwele ja on nii temaga kõigelaheimas ühenduses. (L. Johanson, sd.: Aga need seaduseelnõud seisawad Wabariigi Walitsuses, mitte Riigikogus.) Kordan uuesti, et walitsus seisab meie poolt walitud ja wolitatud isikutest koos, ja mina ei süüdistata meie walitsust ega ka Riigikogu praegu selles asjas, waid ütlen ainult, et kui leitakse wõimalik olewat hiritada selle üle, et ka kalaasjanduses wõib teaduslikust seisukohast rääkida, siis see andeksantaw ei oleks ainult inimesele, kes sugugi haridust ei ole saanud. (J. Hünerson, põl.: Aga Teie as-

jatundmine on ka nõrk seljatangune, see'p see asi ongi.) Härra Hünerson, siin ei ole mitte koht minu asjatundmisest rääkida, waid seda wõite Teie küsida erateel ja mina wõin Teile sellest ligemalt rääkida, kui see Teid huwitab, seda ei tee aga mina mitte siit kõnetoolilt.

Härra Hünerson ja ka teised, kes talle kaasa tunnawad, ma nimetaksin teile siiski, et teie peaksite tundma seda algtoode, mis iga haritud inimesele teada on. et ka kalaasjanduse alal on meil naaberriikides koolid olemas, isegi Wene maal on ülikool kalaasjanduse alal, nimelt põllumajanduse akadeemia juures asub erifakulteet. Jaapanis ja Ameerikas — Washingtonis — on sellel alal samuti kõrgemad õppeasutused, ja see peaks ometi intelligent inimestele teada olema. Kui aga selle juures naerda, et wõib rääkida kalaasjanduse teaduslikust käsitlemisest, siis näitab see inimese wõhiklust sellel alal. (J. Hünerson, põl.: Teie ei oska seda ala käsitada.) Jah, härra Hünerson, minu oskuse üle peawad otsustama teised, kellesse asi puutub, aga mitte need, kellel ei ole teadagi, et sellel alal ka teaduslikult mõelda wõib. (Wahelhüüe J. Hünerson'i, põl. poolt.)

Juhataja **A. Jürman**: Palun mitte kõnelejat segada.

E. Weberman (rhsw.): Need tõsiasiad, mis käiwad meriasjanduse alal selle kohta, et Eesti on meririik, need tuntud tõsiasiad on kalaasjanduse mõttes weel tähtsamad, sest isegi need weed, mis laewasõidu mõttes mitte huwitawad ei ole, on looduswarade kasutamise mõttes teinekord suure wäärtusega. Meie rannapiir on üle 2000 klm. pikk. Meil on sajad järwed ja jõed, nende hulgas Peipsi ja Piikwa järwed, millest suuremaid pole Lääne-Euroopas. Sellepärast on arusaadaw, et kalapüük on olnud, sellepeale waatamata, et paljud meie kodanikud teda küllaldaselt hinnata ei oska, põliseim tööala meie rannaelanikkudele, ja lootuse järele saab tema ka tulewikus palju tähtsamale kohale tõusma, kui ta seda praegusel ajal areneda on suutnud. Kalaasjandus on pea-wõi kõrwalttöölaks kunni 20.000 meie tegelikule kalamehele. Kui aga arwesse wõtta ka weel perekonnaliikmeid, siis tuleb wälja, et üle 5% terwest Eesti rahwast, kes ju ranna-

rahwas on, on suuremal wõi vähemal mõõdul tegewad kalaasjanduses. Siin ei tule mitte nii wõtta, nagu seda wahel on teinud meie põllutöoministerium oma statistiliste ankeetide põhjal, et loetakse kalameheks ainult see, kes üksnes kalapüügist elab. Sarnaseid kalamehi on igas riigis wähe. Daanis on näiteks eriseadusega ära määratud tegeliku kalamehe kvalifikatsioon ja nimelt, et loetakse kalameheks see, kes kunni $\frac{2}{5}$ oma aastasest sissetulekust teenib kalapüügist. Seda loetakse juba elukutseliseks kalameheks. Teised elukutsed muidugi nõuawad, et suurem osa sissetulekust peaks tulema ühelt teatud alalt, aga kalaasjanduses seda ei wõi nõuda, sest olud ise ei luba kalapüügist ümber aasta elada.

Enne sõda oli meie kalatööstus ja kalakaubandus wõrdlemisi heal järjel, sest Eesti suitsuräimed, angerjad, lõhed, siiad ja silmud olid tuntud ja otsitud kaubaks Riias, Pihkwas, Peeterburis ja sise Wenemaal kunni Moskwan. Mõned üksikud Eesti kaubad suutsid turgu leida ka seal, kus Lõuna-Wene kalawool seda loomulikult piirama pidi. Nimelt jõudsid mõned Eesti kalasordid kunni Kaukaasuseni ja Krimmini... (J. Holberg, põl.: Irkutskini.) ...jah, isegi Irkutskini ja weel kaugemale, kunni Wladiwostokini wõis leida Tallinna kilu. Eesti kalakaup oli laialt tuntud ja otsitaw. Nii oli wäga laialdane turg Tallinna kilul. Ma ei tahaks pikemalt peatada kalatööstuse tähtsuse juures, kuid siiski ei saa ma nimetamata jätta, et ainult Tallinnas ja Baltiskis töötasid enne sõda 40 kilusoolamise äri, kes normaaloludes kunni 7 miljonit pooltoosi kilu müügile lasksid. Peale selle tarwitati wõrdlemisi suur hulk kilu wärskelt ja soolati kohalikuks tarwituseks klaaspurkidesse wanematel aegadel, ja tündritesse nõndanimetatud piprakilu, walmistati sprotte. Aga kui wõtta ainult seda kilusaaduste hulka, mis Tallinnas ja Baltiskis normaalaegadel walmistati plekktoosides selleaegsete hindadega, siis teeks see 150—200 tuhat naelsterlingit wõi $1\frac{1}{2}$ kunni kaks miljonit kuldrubla wälja. Nii suur oli ainult kilusaaduste, kui ainult ühe kalatööstuse haru, majanduslik tähtsus uute wäärtuste loomisel meie riigis. Kui arwestada seda praeguse kursiga umbes 200 marka kuldrubla, siis teeks see 300—400 miljonit marka wälja.

Wäga tähtis oli samal ajal ka järwe

kalaasjandus, mille saadustest juba nimetasin siigu. Kuid weel suurema majandusliku wäärtusega oli hulgaline tindikala püük meie Peipsi ja Pihkwa järwedel, mis wäga suuri summasid meie kalameestele ja terwele maale sisse tõi.

Milline on meie kalaasjanduse seisukord praegu? Kas oleme jõudnud seda meie põlisemat tööpõldu, mis Wene riigi alt wabanedes pärisime pärast sõdu õige korratus seisukorras, uuesti ja paremini harima hakata? Kas on kalapüük, -tööstus ja -kaubandus meil sama lokkawalt edenemas, kui seda näeme meie riikliku iseseiswuse wältusel Eesti põllu- ja karjasaaduste ümbertöötamisel ja kaubanduses? Kas wõib Eesti kalamees, kalatööstur wõi kalakaupleja tunnistada, et tema tööalal riigivalitsus tõesti kõik teinud on, mis endiste aegade hooletuse, wõõra wõimude surwe, ajaloolise ülekohtu wõi sõja ja okupatsiooni järeltõttu meie kalaasjandust ja -kaubandust senni halwanud on? Otsekohene ja õiglane wastus kõigi nende küsimuste peale wõib olla ainult eitaw. Peame awalikult tunnistama, et Eesti kalaasjanduse üldine edu ja arenemine pole senni weel ainustki korda täies ulatuses huwitanud ei meie Riigikõgu ega riigivalitsust. Tuleb alla kriipsutada, et kõigi wäärtuslike teenete kõrwal, mis meie riigimeestel on muude tööalade korraldamisel Eesti riikliku ülesehituse wältusel, on kalaasjandus täiesti jäetud kõrwale, wõi on nii wähe tähelpanu waldanud, et sellest enam kahju kui kasu on olnud. (Wahelhüüe K. Kornel'i, rhw. poolt.) Ma tulen ka selle küsimuse juurde, nii et härra Kornel'il ei pruugiks ette rutata. Wõtaksime mõned faktid, mõned iseloomulikud wastolud meie kalaasjanduses, et saada samuti üldist pilti, kui ma seda püüdsin anda laewanduse alal.

Turu küsimus on igal tööstusalal wäga tähtis. Meie kala loomulik turg oli enne sõda Wenemaa. Sel ajal, kui Wenemaa mingisugune kaubanduslik läbikäimine pärast rahulepingut wõimalik oli, ei ole kaubandus- ega põllutöoministerium mingisuguseid samme seks astunud, et Eesti kala wälisurgu leiaks, et Eesti kalasaadustele alal hoida seda turu wõimalust, mis enne oli. Teisest küljest, kala sisseweo suhtes on kaubandusministerium talitanud mitte hea premehe. On jõutud isegi nii kaugele, et antakse wäljastpoolt sisseweetawale ka-

lale soodustusi, kuna oma kalaasjanduse toetamiseks midagi tehtud ei ole kõigil iseseiswuse aastatel. Niisama ei ole kunagi tõsiselt katsutud aidata Pihkwa ja Peipsi järwede kalamehi, kes Wene rahwusest, kuid Eesti kodanikud, et nad turgu leiaksid oma kaubale, mis wäga eriline ja mis meie siseturul tarwitada ei saa. Seega on need kalamehed Pihkwa ja Peipsi ääres äärmisesse wiletsusse wiidud. Wene rahwuse esitaja Riigikogus härra Baranin oma kõnes juba nimetas sellest ja mina ei hakka sellele täiendusi tooma. Need asjaolud peaksid Riigikogu liigetele isegi selged olema. Mina käsitsin seda ainet ainult eelarwe seisukohalt. Paratamata tuli 1924. aasta eelarwe juures ettepanekuid teha meil ühiselt härra Baranin'iga, et tuleb puudust, kohati nälgakannatawaid järwekalamehi, rahwuse peale waatamata, vähemalt 3.000.000 margaga toetada. Riigikogu aktsepteeris selle, sest see oli paratamata. Aga mis oli see sisuliselt? See oli lappimine! Kui õigel ajal ja õigeks otstarbeks oleks antud $1\frac{1}{2}$, 1 wõi isegi $\frac{1}{2}$ miljonit, siis wõib olla ei oleks kalamehed mitte niisugusesse seisukorda sattunud, rääkimata nendest inimlikkudest kannatustest ja hädadest, mis järwekalamehed läbi elama peawad. See näitab, kui saamatu on meie majanduspoliitika sel alal, wõi õigem oleks öelda — meie kalanduspoliitika, mis ka üks majanduspoliitiline haru. Teiste sõnadega — meil majanduspoliitikat sel alal üldse ei ole, waid on tehtud ainult seda, mis aga ette tuleb. Samasugune arusaamatus wõi majanduspoliitilise seisukoha puudumine awaldub ka põllutöministeeriumi tegevuses, kui seda waadata Eesti iseseiswuse algusest kunni peaaegu wiimase ajani. Mõlemad ministeeriumid nii kaubandus- kui põllutöministeerium, on sel alal nii öelda päewast päewa elanud: tuleb üks küsimus, arutatakse ja aetakse seda, tuleb teine — tehakse sellega tegemist. Et aga mingisugust töökawa, plaani wõi sihti oleks, seda pole näha. Toon näite: 1920. aastal, kui maareformi teostamine algastmel oli ja mõisad riigi kätte hakkasid minema, siis tekkis ministeeriumil arwamine, et ka rüütelmõisate eesõigused ühes mõisatega riigile üle lähewad, muuseas siis ka kalapüügi õigus. Juba Wene riigi duuma aegu olid siit maasaadikud duumas küsimuse üles tõstnud, et need feodaalag-

sed eesõigused, millest wäga tihti juba Wene ajal Balti mõisnikud ise kinni ei pidanud, saaksid ära kaotatud. Peaasjalikult räägiti sellest eesõigusest, et kalapüük meres on mõisniku oma, et seda eesõigust ära kaotada. Wene duuma lühikese eluaja tõttu ei tulnud wastaw seadus seal arutamisele, kuid iseseiswas Eestis oli see iseenesest mõistetaw, et siin pidi see küsimus jaatawalt lahendatama. Põllutöministeerium asus aga 1920. ja 1921. aastal sellele seisukohale, et kui mõisa on riigi, siis ka tema eesõigused on riigi omad, ja hakati üle terve Eesti ranniku merd wälja rentima. See on Balti eraseaduse seisukohalt ja juriidiliselt täiesti õige, kuid oluliselt ja wõrreldes teiste riikide seadustega, eriti aga meie kodanikude õigluse seisukohalt wälja minnes täiesti lubamatu nähtus. Ma nimetan praegu seda mererentimise lugu, wõi õigem janti sellepärast, et näidata, millega ministeerium on oma aega wiitnud. Leiti „töö“ wõimalus, et nüüd wõib „merd rentima“ hakata, kuid muidugi kalameestes üle terve ranniku tekitas see niisugust pahameelt, et selle wastu protesteeriti üle terve maa. Kui I Riigikogu kalapüügi seaduse arutamisele asus, siis tuli Riigikogu oma enamuses sellele arwamisele, et meri peab waba olema, nii nagu see oli isegi Wene ajal igal pool, wälja arwatud ainult Eesti ja osalt Liwi kubermangud, kuna Kuuramaal meripüük Balti eraseaduse järele waba oli.

Teine küsimus: kõik Baltimere ääres asuwad riigid on juba rohkesti 30 aastat üheskoos mereuurimisega tegemist teinud — see on üks wastus härra Hüneron'ile, kes küsis, mis merega wõib teaduslikust seisukohast teha. Asutati rahwuswaheline mereuurimise komitee, kellel on alaline nõukogu Kopenhaagenis. Seal wõtsid osa ka juba tsariaegu iseseiswalt Soome ja kõik Skandinaawia riigid ja isegi Inglismaa, kes Balti merest wõrdlemisi kaugel on. Sellel riikidewahelisel uurimistööl, mis kestnud on, nagu ma juba nimetasin, üle 30. aasta, on suur tähtsus, ja arusaadaw, et Eesti oleks pidanud iseseiswaks saades sellest ka osa wõtma. Kui sellest asjast wäljaspoolt ette kanti põllutöministeeriumile 1921. aastal, siis asus ministeerium kategooriliselt eitawale seisukohale, et meil ei olla tarwis mere uurimistöödest osa wõtta. Ma pean tähendama, et need ei ole mitte

hüdrograafilised tööd kui sarnased, waid meriloomade, peaaesjalikult kalade kasutamise otstarbe uurimise tööd. Pärast muudeti seda seisukohta niiwõrd, et informatsiooni otstarbel saadeti üks esitaja kahel korral sinna. Wõiks juurde lisada, et meie esitajana saadeti sinna sakslane, Balti-sakslane. Lõppude-lõpuks ei ole aga Eesti senni sellest meriuurimise tööst ega kongressidest mitte osa wõtnud ja ei ole ka rahwuswahelise meriuurimise nõukogu liikmeks astunud, nähtawasti „farwiduse puuduse pärast“, nagu ka eelarwes mõne teise kalaasjanduse küsimuse puhul on seletatud.

Peipsi tindipüügiga on samuti saamatult talitatud. Sel ajal kui Wenemaal nälg oli, kui kerge oleks olnud sinna tinti eksporteerida, sel ajal, kui Wene kaubanduslikud esitajad otsisid kust kaupa saada, osteti tindikala Peipsi ääres üles, toodi Tallinna, siin mädanes ta ära, ja ühe ainsa partiiga saadi 1921. aastal 3—4 miljonit marka kahju!

Teisest küljest oleme propageerinud eriajakirjanduses, „Päewalehes“, „Postimehes“, „Tallinna Teatajas“, et tuleb meie tähtsa kalakaubale „Tallinna kilule“ wäljaweo kontrollmäärused maksma panna. See ei ole tähtsusetu asi, sest Eesti kilu nimi on täiesti eestipärane, on juba sadandeid aastaid wana, ja selle, kui Eesti omapärase kaubamärgi kaitseks peaks kaubandusministeerium samme astuma. Sellest on kirjutatud juba 2—3 aastat, aga kes sellel alal midagi ei tee, on kaubandusministeerium. Nüüd tarwitatakse seda nimetust Saksa maal, seal trükitakse etikettidele „Eesti kilu“ Dresdenis, Stettiinis, Danzigis. Nii samuti tehakse seda ka Lätis ja mujal. Meie oma poolt teki...

suguse mittekorralikult ümbertöötatud kilu partii Wenemaale, mis täiesti kõlbamatu oli ja seega täiesti rikkus turgu Tallinna kilule kui sarnasele. Muidugi teada ei ostetud seal enam seda kaupa. Meil aga mingisugust kontrolli selle järele ei olnud, missuguse kauba meie selle nime all wälja saatsime. Samasugune lugu oli 1922. aasta sügisel, kui Londoni toitlusnäitusest Eesti osa wõttis, ja kui siis pärast proowitellimisi tuli, siis oleks pidanud jällegi kaubandusministeerium ühes põllutööministeeriumiga wiibimata wäljaweo kontrollmäärused maksma panna, nagu seda tehti wõi ja munade kohta, kuid proowipartiid, millel turu wõitmise suunas eriline tähtsus, saadeti wälja ilma ühegi kontrollita.

Ja kunni tänapäewani on asi korraldamata. Samuti pole meie kalaasjanduse huwisid silmas peetud ka kaubalepingute sõlmimisel teiste riikidega. Näiteks Soome kaubalepingus ei suudetud Eesti kalakaupadele mitte neid eesõigusi muretseda, mis Soome omale wälja tellis oma kalakaupade suhtes. Kunni kõige wiimase ajani ei ole isegi kalapüügi seaduse muutmise seadus, mis 1923. a. nowembri algusel saadeti walitsusele seisukoha wõtmiseks, senni Riigikogusse tagasi jõudnud. Ja ometi peaks kõigile, miks siis mitte ka riigivalitsusele, selge olema, et kui põllumehele on algtingimiseks tema töö elupõline wõi ka päris maatik, siis oleks kalameestele waba eluaegne kalapüüdmise wõimalus meres sedasama. Ei hakka ju põllumees sood kuiwatama ega uudismaad üles kündma, kui ta ei tea, kes tulewal aastal maa rendib. Kuidas peaks siis kalamees rahulikult töötama wõi mootorpaati wõi paremaid püügiwiise sisse seadma hakkama, kui ta

Kalamehed on meil Eestis organiseerimata, nagu olid seda 40—50 aastat tagasi meie põllumehed. Üksikud kalameeste seltsid olid olemas, kuid weneaegsete põhikirjade järele ei olnud neil võimalus kuigi hästi töötada. 1921. a. algusest peale hakkasid meie kalamehed end organiseerima, korraldati ülemaalsed kongressid, waliti üleriiklik kalameeste esitus, kel ülesandeks nende kongresside otsuste täidewiimine. Töötati välja normaalpõhikiri ja kalameeste ühisused hakkasid elutsema. Sellest ajast saadik on juba 4 üleriiklikku kalaasjanduse kongressi ära peetud, kus esitatud olnud kõik üksikud rannad. Kõigil neil kongressidel on ühel häälel alla kriiputatud ja otsuseid tehtud, mille täitmist walitsusel senniajani kahjuks näha pole olnud. Muuseas kas wõi sellesama kalapüügi seaduse suhtes. Seda, mis meie suurearwuline kalameestepere nõuab, ei ole walitsus mitte arwesse wõtnud. On isegi niikaugele jõutud, et kui kalameeste üleriikliku esituse esimehel tuli kongressi ülesandel pöörata põllutööstusteeringu poole, siis ministri abi — see oli enne II Riigikogu — tõstis üles küsimuse, mis tähendus üldse olla kalameeste kongressidel ja nende poolt walitud esitusel, — see ei olla ju „juriidiline isik“. Ja hiljem, kui kalamehed oma esitaja Riigikogusse saatsid, siis heidetakse ette, miks on ta poliitilises parteis, miks töötab ta Riigikogus! Waadake, need on otsitud põhused ja otsitud takistused, mis ette weeretatakse, siis kui asja korraldamisele asuwad kodanikud ise. Kalameestele, niisama kui laewameestele, on väga tarwilik krediit, ei saa ju ilma selleta ükski majandusala areneda. Kui tahame tõsta meie kalaasjandust, siis peame temale võimaldama krediiti, sest kalamehel on weel raskem laenu saada kui laewamehel, kes mõnel juhtumisel oma warandust ikkagi wõib pantida. Kui siis kalameeste kongressi otsusel see krediitküsimus üles tõsteti, siis Wabariigi Walitsus järjekindlalt jättis selle eelarwesse wõtmata. Seda tehti wiimaks 1923. aastal, kui eelarwesse kalaasjanduse jaoks wõeti 5 miljonit marka, missuguse summa Riigikogu 10 miljoni peale suurendas ja 1924. aastal, kui Riigikogu, olgugi et Wabariigi Walitsus kõigist 5 miljonit ette oli pannud, krediidi 20 miljonini suurendas. Kui läinud aastal raske majandusliku kriisi tõttu igasugused fon-

did osaliselt kinni pandi, siis tehti seda ka kalameeste krediidiga, pandi seegi wäikene fond kinni. Kõigi teiste riiklikude laenufondide alal awati need aasta lõpupoole jälle, nii kui seda järk-järgult riigikassa seisukord lubas. Ei protesteerinud ka kalameeste esitajad selle kinnipanemise wastu, sest kui seda tarwis on riiklikkudes huwides, siis peab leppima. Aga wiimaks selgus, et sellest 20 miljonist terwelt 4 miljonit on senniajani kinni jäetud. Meil on üle 3 miljardi riiklikka fonde, ja kus lõpulikult wõis „kokku hoida“, see oli muidugi kalameeste riiklik laen. Ma näen, et härra Kornel, kes wastawa wahelhüüdega esines, on kahjuks välja läinud. (Wahelhüüe paremalt poolt: Pole huwitaw kuulata!) Ta nimetas siin, et härra rahaminister selles küsimuses väga heatahtlikul seisukohal asuwat. Ma olen kalameeste esitajana, mitte kui Riigikogu liige, praeguse rahaministriga rääkinud, ja loodan, et ta selles küsimuses heatahtlikul seisukohal tõesti asub, kuid ma ei saa mitte mööda pääseda sellest asjaolust, et härra rahaminister oma eelarwe-kõnes ei leidnud meriasjanduse ega kalaasjanduse kohta muud midagi öelda, kui seda, et kalamehed, kui nad omale mootorid ostawad, nendega piiritust wõiksid hakata wedama. Ma ei taha etteheiteid teha, aga ma pean tähendama, et niisugune arwamine aluseta on. On ju teada, et meil rannarahwa hulgas salakaubawedajaid leidub, kuid tuleb ka arwesse wõtta seda, missuguse mootoriga salakaupa — piiritust wedada wõib, ja missugusega mitte. On täiesti selge, et harilik kalamootor piirituseweoks absoluutselt kõlbmatu on. Need mootorid on nii wäikse kiirusega, harilikult 6, kõige paremal juhtumisel 7 sõlme, kuna salakaubawedajate mootorite kiirus kunni 30 sõlme on.

Kalameeste mootorite jõud on niiwõrd wäikene, et sellega salakaubawedu wõimatu. Need asjaolud on rahaministrile ette kantud, kuid sellepeale waatamata leidis rahaminister võimalikuks tähendada, et kas kalameestele laenu andes, nad ei hakka piiritust wedama. Weel rohkem, oli tähendatud isegi seda, et kui kalamees, kes mootori muretsemiseks riiklikku laenu saanud, on salakaupa wedanud, siis on ministerium walmis igasuguse krediidiandmise lõpetama. See on ju hea kui nii kategooriliselt talita-

taks, kuid ma toaksin võrdluseks näite: kui üks põllumees on oma wankriga salakaupa wedanud, kas tulewad siis kõigil põllumeestel wankrid konfiskeerida ja kõigil põllumeestel krediidisaamine seisma panna. Arwan, et seda ometi ei tehta. (L. Johanson, sd.: Ega rahaminister seda öelnud. Ta ütles, et tarwis tagatise wõtta.) Tagatiste wõtmise wastu keegi ju ei ole, seda tehakse ka praegu laenude wälja andmisel. See ongi ka üheks põhjuseks, mikspärast kalamehed salakaupa ei wea. Ei ole senni ühtegi juhtumist teada, kus kalameest, kes omale riikliku laenuga mootori ostnud, oleks süüdistatud salakaupawedamises. Kalamehel tuleb laenusaaamise juures 3—4 naaberkalamehe wastutus muretseda ja üks kalamees tunneb teist väga hästi, keegi ei luba seda kunagi, et teine mees salakaupa weab, kuna temal selle eest oma warandusega wastutada tuleb. Niisugust järeldust teha, et terve see laenuandmise lugu halb on, ei wõi. Kui omal ajal kalameeste riikliku laenu propageerimiseks wastawaid andmeid esitasin, siis olin mina isiklikult kindlal arwamisel, et teiste wäikeste riikide eeskujul, — Norras ja Daanis on see fond juba üle 30 aasta olemas, — ka meil teatud protsent maksujõuetusi ja kuritarwitusi ette tuleb. Peab õnneks tunnistama, et esimese kahe aasta jooksul ei ole ühtegi maksujõuetuse ega kuritarwituse juhtumist ette tulnud, wälja arwatud teatud arusaamatused Peipsi ja Pihkwa järwedel, kuid seal läheb see laen mitte ühistegeliste laenuasutuste ega kalameesteseltside kaudu, waid maakonnawalitsuse kaudu.

Riiklik laen sellelgi piiratud arwul on siiski väga tuntawalt edendanud meie kalaasjandust. Kahe aasta jooksul on ligi 170 mootorit juurde muretsetud, mis väga suurt edu tähendab. Oleks väga kahju, kui see laenufond tunnistatakse laenuks, nagu see nähtawasti walitsuse tahtmine on, sest kalapüügi laenufondi seadus, mis mina 1923. a. nowembri lõpul esitasin, on samuti kui kalapüügi seaduski juba kolmandat kalendriaastat walitsusel „seisukohawõtmiseks“. Kui tahetakse see toetus tunnistada laenuks, aga mitte laenufondiks, nagu see mujal riikides on, siis piirab see sedagi wäikest summat eelarwes, kus selleks täna wõetakse 5 miljonit üles wõe-

tud. Põllutööministeeriumi erakorralise eelarwe hulgas, kus laenufondid ja toetussummad asuwad, on nende wähenemise muudatuste põhjendamiseks ette toodud, et puududa „tarwidus“ nende järele. Mina ei tea mingit alust olema tõendamiseks, nagu oleks seisukord niiwõrd muutunud, et enam ei oleks tarwis toetada meie kalaasjandust. Koguni selle wastu, meie kalaasjandus regresseerub.

Teine asi, milles niisamuti kalameeste kongressi otsuseid ignoreeritud on, on tehnilise abi wõi kalaasjanduse instruktorite määramise küsimus. Nii kui põllumajanduses antakse abi tehniliste instruktorite läbi, niisama tarwilik on see ka kalaasjanduse alal, ja igalpool teistes riikides on sarnased instruktorid tegutsemas. Juba 1921. a. pööras kalameeste üleriiklik kongress Wabariigi Walitsuse poole palwega, määrata summa kahe kalaasjanduse instruktori ametissepanemiseks. 1922. ja 1923. a. korralti jällegi seda palwet. Esimesel aastal ei jõudnud see küsimus isegi parlamendist saadik. 1924. a. jõudis ta wiimaks Riigikoguni ja siin asus 1924. a. eelarwe-komisjon selles asjas jaatawale seisukohale. Mina ise põllutööministeeriumi alamkommissjoni liige ei olnud, kuid tegin ettekande, et määrataks toetusraha nõuandjate ja instruktorite ametisse kutsumiseks: üks kalapüügi tehnika alal, teine kala ümbertöötamise tehnika alal jne. See oli maksimum, mida lootsime läbi wiia. Määratud summaga lootsime tarbekorral ka 3 instruktorit ametisse seada. Kahte instruktorit kawatseti ka mõnesuguste tehniliste küsimuste selgitamiseks wäljamaale komandeerida. Kanti andmed ette, kuipalju see kõik maksma läheb ja Riigikogu eelarwe-komisjon aktsepteeris selleks alamkommissjoni poolt ettepanud summa, umbes 400.000 marka. Loodeti et nüüd tehnilise abi andmise suhtes asja korraldamisele wõib asuda. Hiljem aga selgus, et põllutööministeerium oli selle summa wäljamaksmist takistanud. Ma ei tee siin etteheiteid põllutööministeeriumile, kes alati heatahtlik olnud, waid ametkonnale kui sarnasele. Ei wõetud arwesse, mis eelarwe-komisjon oli aktsepteerinud, waid tõlgitseti asja olemoodi. Näiteks oli kala ümbertöötamise alal ette nähtud kõrgema haridusega isik, kes suudaks teatud küsimusi lahendada, ja sellele oli ka kawatsetud suurem palk.

Ministeerium aga ei andnud rohkem wälja, kui hariliku instruktori palga, 8.700 marka kuus, keeldudes ka summadest, mis komandeerimiseks wäljamaale ette nähtud. See kestis nii 1924. a. wiimaste päewadeni. Ühistegelik liit, kelle kaudu toetus määratud, ei saanud neid summasid kätte, sest weel 31. detsembril kell 12 päewal, kui ühistegeliku liidu esitaja kutsuti põllutöoministeeriumi raha järele, seletati temale, et ta seda raha ikkagi lõppude-lõpuks kätte ei saa. Nii jäi tähtsam osa kalaasjanduse instruktorite ettewalmistamisest täitmata. Tugenedes härra põllutööministri lubadustele loodame, et see summa selle aasta eelarwes Wabariigi Walitsuse poolt täiendawalt üles wõetakse ja et ka Riigikogu selle aktsepteerib, sest tehnilise abi andmine on tingimata tarwilik, kui tahame kalapüüki ja kalaümbertöötamist tarwilikule kõrgusele tõsta.

Meie põllutöoministeeriumil ei ole mingit kawa selle kohta, mis kalaasjanduse alal teha tuleks. Kord tehakse sellega tegemist, et renditakse merd, kord kaswatatakse kala, kord on seal üks ja sama isik eriteadlasena ühe nimetusega, kord teise; nii on seda ametnikku paari wiimase aasta jooksul nimetatud „eritundjaks“, „eriteadlaseks“, siis „kalaasjanduse nõunikuks“, siis jälle „eriteadlaseks“ ja nüüd uues eelarwes on „kalaasjanduse inspektor“. Muidugi nimi ei riku meest, aga mis selle nimede muutmise juures tegemata jääb, see on töö. Siin käis hiljuti Poola kaladepartemangu direktor, ja peab ütleva, et päris piinlik oli kuulda, kuidas teistel maadel, meie naabrite juures sellel alal agaralt töötatakse, kuiwõrd seal pööratakse tähelpanu kalaasjanduse peale. Kui nüüd küsida, et kuidas meil kalaasjandus õieti korraldatud on, milles on ministeeriumi ülesanded, siis ei saa peaaegu midagi öelda muud, kui et mis ette tuleb, seda tehakse: töökawa mingisugust ei ole.

Sama asjaolu, mida alla kriipsutasin meriajakirja kohta, peab ütleva ka kalaasjanduse suhtes, et erikirjanduse toetamiseks ei ole riik midagi teinud. Eriajakiri on küll olemas, kuid ei ole wiie aasta jooksul kellegi poolt toetust saanud ja ei saa seda ka nähtawasti kunagi.

Erihariduse küsimus kalaasjanduse alal on, nagu ma enne juba tähendasin, isegi mõnele Riigikogu liikmele aru-

saamatu — terra incognita. Ainukene asutus, kes selle peale paari aasta eest tähelpanu pööras, oli haridusministeerium, ehkki see ala küll haridusministeeriumile ei allu. Kui siis asjale lähemale asuti, siis selgus, et neil krediiti kalameeste kooli wõi kursuste korraldamiseks olla mingisuguse ülejäägi näol, ja sedagi ainult 20.000 aastas. Muidugi teada, et selle summaga wõimatu oli midagi korraldada.

Teaduslik töö, nagu ma juba nimetasin, kalawete uurimine on samuti, — ei saa öeldagi, et lapsekingis, — waid hoopis algamata. Õnneks anti läinud aastal eelarwe-korras selleks määratud summad ülikoolile ja wõib olla, et seal ehk hakkab see asi paremini liikuma kui põllutöoministeeriumis. Muidugi teada, wõib see asi ehk seal rohkem akadeemiliseks muutuda.

Missugused wäljawaated on kalaasjanduse kohta tulewikus ja kuidas saaks seda parandada, mis senni wiltu on läinud? Kirjeldades seda üilirasket seisukorda, ei taha ma öelda, et Eesti kalaasjanduse seisukord oleks lootusetu, kui meie wähegi rohkem tahaksime hoolitseda weepõue rikkuste eest. Kõigepealt, ja seda oleks tarwis Riigikogu, ajakirjanduse, kui ka seltskonna poolt, peaksime kõrwale heitma meie riigi majanduslikudele huwidete sugugi mitte wastawa pool halwakspidawa waate, kalamehe, kilusoolaja wõi kalakaupmehe peale. Ma ei taha siin nimetada tarwiliku lugupidamise puudust asjatundjate ja eriteadlaste wastu, sest need osaku ennast ise kaitsta. (W. Linnamägi, krst.: Kes selle wastu siis waidleb? Wahelhüüe pahemalt poolt.) Kui keegi räägib siin abirahadest, siis pean ütleva, et minu kohta see ei käi, et olen töötanud Eesti kalaasjanduse heaks wiis aastat, ilma et keegi mulle oleks selle eest pennigi maksnud.

Pole õige, kui austades põllupidajat, räägime pilgates kalamehest, otsides talle igasuguseid nimetusi ja söimuseõnu. Iga loow, aus töö, kus uusi wäärtusi luuakse, olgu au sees, seega siis ka kalamehe töö. (O. Gustawson, is.: Need tondid maalite ise seinale.) Kas Teie härra Hünerson'i wahemärkusi ei kuulnud? (O. Gustawson, is.: Ei kuulnud!) See ei ole mitte esimene kord, sarnaseid märkusi olen mina kuulnud ka teie ridadest. Paari

aasta eest, kui ma siit kõnetoolilt rääkisin kalameeste maaküsimusest, siis lugesin ajalehest teisel päewal pilkawaid märkusi selle kohta, et rkl. Weberman räägib kalameestest ja kalameeste lehmadedest! Ometi ei ole see kalamehe maaküsimus kaugeltki mitte nalja asi, sest kalamees ei saa ju wee peal elada, waid temal peab ka oma eluase olema. Nii ei tuleks siis unustada seda ennast-salgawat tööd, mis teeb kalamees elu-aeg põlwest põlweni, pannes oma igapäewase töö juures suurema osa oma warandust, kõik oma tööabinõud ja isegi elu kaalu peale, et meile kõigile muretseda tarwilikku toiduainet, kala. See on asjaolu, mis teistel erialadel harwa ette tuleb.

Lootes, et Riigikogu eelarwe-tööl asudes, arwesse wõtab neid väga kaaluwaid arwamisi nii õpetlase kui Inglise riigimehe poolt, mis ma oma kõne algul ette tõin, et meri on kestwa jõu allikas, ja et ka Eesti tulewik teatud määral merel on, ja oma tähelpanu pöörab selle riigimajanduslikult väga wäärtusliku ala peale ja selle korraldamist nõuab. Selle lootusega lubage lõpetada seda kõnet, mis nagu näha teile väga wastumeelt kuulata on olnud.

O. Gustawson (is.): Arwan mulle ei panda pahaks, kui ma riigi 1925. aasta eelarwe puhul mõne märkusega riiwan neid poliitilisi üldlauseid ja lähtekohti, millistel ja millistest wälja minnes sünnib tänawuse eelarwe arutamine ning hiljem selle täitmine.

Igal riigi eelarwel on kaks palet: majanduslik ning poliitiline. Oleks sellepärast ühekülgne eelarwe arutamisel piirduda waid majandusliku külje analüüsimise arwustamisega. Eriti tänawu oleks otse patt waikida surnuks eelarwe poliitiline pale. Sest läinud aasta 1. detsembri kommunistlik putsh on meid taas seadnud silm silma wastu meie poliitilise iseseiswuse põhiküsimusega: olla wõi mitte olla. See on aktiwiseerinud kodanikkonda, ajakirjandust, poliitilisi rühmitusi, tõstma tulipunkti selle põhiküsimuse prognoosi tegelikkude konsekwentside tõmbamise seisukohalt.

Seda fundamentaalküsimust ei tohi Riigikogugi ignoreerida käesolewa aasta eelarwe arutamisel.

Ma arwan, et ma ei eksi konstateerides tõsiasi, et meie kõik ühes asjas taas

oleme seinast seinä ühisel arwamisel — küsimus tuleb seada nõnda, nagu ta kõigilt seatud ongi, mitte: kas olla wõi mitte olla, waid: kuidas olla, et jääda. Teiste sõnadega, mis teha selleks, et kindlustada ja põlistada Eesti iseseiswa demokraatliku wabariigi püsiwust. See on mõeldaw waid eeldusel, et meile kõigile on aksioomiks: meie demokraatlik wabariik on wäärtus, mis olemist wäärrib. Ja ma arwan, et omastades kõigile aksioomina seda põhitõde, ilma eksimata kinnitada wõin: meie ühine tahe ja kindlaim weene on: tuleb teha kõik, et püsiks waba iseseisew Eesti.

Ma rõhutan teadlikult neid kahte momenti: waba ja iseseisew. Sest siit ja ainult siit kaudu läheb ainus tee meie iseolemise õige kindlustamise suunas. Demokraatlik wabariik — see ei ole meie meelest tühi sõnakõlks, mida täna wõib täita selle ja homme sootu teise sisuga. Demokraatlik wabariik — see on meie arwates kodanlikõigusliku riigi printsipidele rajanew riigikord, mis kantud wabaduse ja demokraatia waimust niiwõrd, kuiwõrd see kodanlikus ühiskonnas üldse wõimalik. See riigikord peab oma walitsemiswiisis tuntawalt erineb politsei-riigi reshiiimist, muidu on ta kui wõltskelluke, mis heliseb, wõi wask, mis kumiseb — ilma elawa hingeta.

Ja seda põhimõtet peab meelde tuleutama teile, mu härrad, kes teie istute paremal tiival ja keskel, peab meelde tuleutama tänapäew, kus teie meie demokraatliku wabariigi põhiwarade nimel, mida teie kaitsate töotate, lähetete sõtta nendesamade põhiwarade wastu. Demokraatliku wabariigi kui sarnase kindlustamiseks ei ole kõik wahendid ühtewiisi head. Neid tuleb walida, wõttes ja kasutades waid neid, mis ei wäära demokraatiat demokraatia päästmise nimel.

Ma ei taha sellega öelda, et demokraatlik kord peaks olema kui wastupanna tall, keda wiiakse tappa, wõi kui neitsi, kes käed rüpes häbelikult alistub oma wägistajale. Ta peab olema löök-wõimas, peab wastu hammustada wõima, kui talle kallale tungitakse. Ta ei tohi aga oma otstarwet näha ainult selles, et kogu oma olemist-walitsemist rajades waid politsei-riigi läbipõlenud printsipidele, seada oma ülimaliks ülesandeks surnud surwe-kodurahu saawutamise „lihtsustatud“ korras.

Kes saaks salata — kommunistid oma 1. detsembri putshiga, mis sama meeletu kui metsik, on meil loonud kõik tingimused kaldumiseks „lihtsustatud“ demokraatia libedale teele. Nad on põllu kohedaks kündnud reaktsioonile, luues moraalse ja psühholoogilise pinna reaktsiooni relvastumiseks ja demokraatia sõprade ilmseks peatuolekuks.

Olgem otsekohesed ja öelgem: on pidu reaktsiooni tänawal tänapäew — pidu kommunistide armust. Seal taotakse rauda, et „taltsutada“ demokraatiat ja tõmmata „lihtsustatud“ liistule.

Pange waid tähele tähendusrikkaid sümptome. Üldkommisjonis hüüab põlumees Holberg pateetiliselt: Mis on meie praegune põhiseadus, et seda ei peaks rikkuda wõidama, sest rikutud see ollagi juba 1. detsembri sündmuste puhul ülemjuhatajat ametisse määrates. Ja ülemjuhataja wabastamise puhul õiendab „Päewaleht“ oma wanu arweid sama põhiseadusega ning lahkunud walitsusega wiisil, mis igast sündsustundest väljaspool. See on seda inetum, et see sünnib küsimuses, kus Riigikogu suurmeelselt taktitundele teadlikult ohwriks tõi põhimõtte.

Meie teame, milleks see kõik sünnib — diskrediteerida, osutada halwana ning armetuna põhiseadust, mis peab olema „wankumatuks juhteks Riigikogu ning kohtu- ja walitsusasutuste tegewuses“.

Põhiseadus ei ole mingi fetish, mida ei tohi puutada. Aga nõndakaua kui see weel maksew oma praegusel kujul, tuleb seda ometi pisutki respekterida, kui ei taheta, et rahwas kaotaks igasuguse lugupidamise seaduste wastu üldse ja põhiseaduse wastu eriti. Kellelt aga nõuda wõib ja nõudma peab täielikku põhiseaduse respekterimist — see on meie Riigikogu. Praegu üldkommisjonis arutamisel olewa riigikorra kaitseseaduse eelnõu arutamisel näikse aga õige wähe huwitawat härrasid parempoolseid ja keskerakondlasi küsimus, kas tähendatud seaduseelnõu oma praegusel kujul makswa põhiseaduse raamidesse mahub wõi mitte. Wankumata juhe näikse siingi wankuma lõowat.

Wõi wõtke meie kooli ja kaswatusküsimused. Seal on nüüd tooniandjad „Päewalehe“ talu kroonupedagoogid, kes täie innu ja auruga oma artiklites arendawad ja süwendawad hurraapatriotismi kristlikus wäljaandes.

Kõigeselgemini aga wäljendub reaktsioon poliitiliste repressioonide liiga oht-ras tarwitamises. Ma ei puudutaks seda mitte. Ma tean, kui hell on see küsimus tänapäewa poliitilises situatsioonis. Aga mure tulewaste päewade pärast, kartus arendatawa reshiimi lõpptulemuste eest sunnib mind kõnelema. (W. Linna-mägi, krst.: Päriss prohwet! J. Luur, krst.: Kas Teil hirm on juba?)

Härri Laidoner tähendas, et riigi julgeolekut ei kaitsta waid sõjawäe ja poliitsei wõimu abil. Täitsa õige: püssitäägi ja sõjawäljakohtute najal waid ei püsi ükski riik. Politseiriigi reshiim oli wiidud ideaalse täiuseni õndsas tsaari-Wenemaal. Aga meie kõik oleme olnud selle reshiimi prahwatusliku pankroti tunnistajad. See peaks meile olema hoiatuseks ja õpetuseks.

Wõib olla olen ma liiga suur idealist ja hindan inimesi paremaks, kui nad tõesti on, — aga minu kindlainim weene on: suurmeelsusega saawutatakse tänapäewgi nii mõneski küsimuses suuremaid tagajärgi kui surwega. Ma olen kaugel mõttest, et hüüda: kõigile kriips peale! See oleks naiiwne kurjale mitte wastupanu jutlustamine, millise meetodi kasutamine meil samuti lõpeks pankrotiga. Kuldne kesktee seisab nende kahe äärmuse wahel — see on demokraatia proowitud tee. Paremale poole kõrwale kadudes sellelt teelt satutakse paratamatult sinna, et palju süütuid peab kannatama iihes süüdlastega, ja et repressioonid selle tagajärjel kaotawad oma mõju.

1. detsembri putshi puhul konstateeriti üksmeelselt meie tööliskonna loiaalsust. Tänapäewa repressioonid aga sihiwad oma ulatusega sinna, et asetada kahtluse alla kogu tööliskonda. Ei wõidelda waid kommunistide wastu, waid katsutakse kanda wõitlust kogu tööliskommunistide wastu üldse. Terwe rida tõsiasju tõendab seda, et mitmedki töolistest, näiteks raudteelaste seast, on kaotanud oma koha mitte sellepärast, nagu oleksid nad kommunistid, waid kui aktiivsed tööliskommunistide tegelased. Selle kohta sair: ma tänagi kirja Pärnumaalt. (J. Hiinerson, põl.: See on eksitus!) Ma wõin Teile nimetada terve rea isikuid, kes on arreteeritud, ilma et nad oleksid kommunistid. Ma arwan, et meie rühma kuuluw rkl. Tiks täiesti wäljaspool kahtlust seisab, kommunist ta ei ole.

Aga temagi korteris on läbiotsimine toime pandud. (L. Johanson, sd.: Mõni narakas kaebab ja minnakse ning arreteeritakse.) Ja kui teie siinjuures veel arwestate wiisi, milliste kahtlaste isikute näpunäitel ja kuidas teinekord arreteerimisi toimetatakse, siis võite kujutella, kuidas see mõjub kodanikkonna, eriti aga tööliskonna peale. Effekt on negatiivne.

Selles aga peitub hädahoht, mis kahekordselt kardetaw sellepärast, et positiivne pool julgeoleku kindlustamise poliitikas enam kui nõrk.

Kui meie tunnustame ühe postuladina: riik ei püsi waid püssitääkide najal, siis tunnustame ühtlasi, et peab olema veel midagi muud, mis kaugelt tähtsam riikliku isolemise kindlustamiseks. See muu on sotsiaalse õiguse teostamine. Kui luuletaja Gustaw Suits oma „Orjade laulus“ prohwetlikult ennustas neid päewi, mis meil nüüd käes, ütles ta selle tulewase kodu kohta: „Seal sees on nii soe, seal sees on nii walge.“ Aga kui meie tänapäew küsime, kui palju on neid meie tööliskonnas, kellel iseseiswuse kodus oleks „nii soe ja nii walge, et niiskub süda ja õhetab palge“, siis läheb meel kurwaks ning nukraks. Wiletsus ja waesus wahib nende kodude uksest ja aknast.

Meie põhiseaduse § 25. seab üles kauni põhimõtte: „Majandusliku elu korraldamine Eestis peab wastama õigluse põhimõttele, mille sihiks on inimesewäärilise ülespidamise kindlustamine sellekohaste seaduste läbi, mis käiwad harimiseks maasaamise, eluaseme- ja töösaamise, samuti emakaitse, tööjõu kaitse ning nooruse, wanaduse, töowõimetuse wõi õnnetuste puhul tarwiliku toetuse saamise kohta.“

Meie kõik peame aga tunnustama, kui tahame olla õiglased: selles paragrahwis ülesseatud ilusaid põhimõtteid ei ole kuigi palju tegelikult tõestatud. Sotsiaalseadusandlus on siiamani langenud.

Kindral Laidoner rõhutas oma eelarwe-kõnes sotsiaalseadusandluse tarwet, kui üht tähtsamat tegurit riigi julgeoleku kindlustamiseks. Meie terwitame seda. Meie kardame aga ühtlasi, et see teoreetiline tõekspidamine kildudeks pudeneb siis, kui see kokku puutub reaalsest kawadega sotsiaalseadusandluse suunas.

Mina isiklikult olen waewalt üle elanud kibedama pettumuse kui see, mis tuli

läbi kannatada ühel Riigikogu koosolekul pärast 1. detsembri sündmusi. Teatud pühapäewal oli Eestoonias korraldatud isamaaline meeleeawaldus-aktus, kus üles kutsuti kõiki isamaa poegi ja tütreid kodurahuks, üksmeelseks ühistööks kodumaa kasuks. Teispäewal Riigikogu koosolekul pärast tähendatud pühapäewa wäljendus see ülew üksmeelsus põllumeeste ettepanekus — tühistada põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seadus. Mulle isiklikult oli see kui rusikahoop näkku kodurahu nimel. Ja ma arwan, et mitte ainult mulle, waid kõigile põllutöölisele samuti, kelle wastu see hoop oli sihitud. Samal koosolekul ja järgmistelgi murti paremalt tiwalt ja keskelt luid-konte „hoolekandeseadusel“ — selleks, et — nagu kawalalt öeldi — seda seadust „kohandada“ omawalitsuse „huwide nõuetele.“

Ma tõin need kaks reaalfakti selleks, et nende kaudu illustreerida terawat wastolu pühapäewaste paraadide ja äripäewaste tõsiasiwade wahel. Tagasikikumis-tendants wäljendub teisteski sarnastes küsimustes. Põllumeestekogude ja teiste kodanikkude rühmituste süda ei kisu sotsiaalseadusandluse hoogsa arendamise poole.

See meid ei üllata. Reaktsiooni ajajärkudel minnakse sotsiaalseadusandluses alati mitte edasi waid tagasi, — nii meil kui mujal. (J. Temant, põl.: Loriajatel!) Härra Temant, see on wist aksioom igale inimesele, kes aru saada tahab. —

Selles seisab reaktsiooni hädahohtu. Rkl. Johanson tähendas eilehommikul arupärimiskoosolekul ühe arupärimise põhjendamisel wäga tabawalt, et riiklik propaganda kaotab igasuguse mõtte, kui reaalelu kodanikkudele toob waid kannatusi, kibedusi ja ülekohtu. Wõtke ainult ja waadeldge meie tööliskonna tänapäewa majanduslikku häda ja wiletsusi. Madalad tööpalgad, teraw tööpuudus, kehwad korteriolud, — see on meie tööliskonna kurb osa tänapäewases elukitsikuses. (J. Hüneron, põl.: Aga eks ole see terwe rahwa ja riigi wiletsus!) Wõtke tööliskonnalt ta wiimne pide — lootus; mis neile jäänud, et wähemalt tahetakse neile wastu tulla, tahetakse nende tänapäewaseid ränku elutingimusi parandada — head tahet osatakse tööliskonnas alati hinnata — wõtke see wiimane pide

ja ärge imestage siis, kui tõesti tööliskonnas avaldub riigitüdimus, ükskõiksus ja lõpuks isegi riigiwaenulikkus. Sest inimene ei ela waid ilusatest ideaalidest ja sõnadest, waid ta wajab sinna juurde igapäewast leiba. On raske olla alati tühja kõhuga ja sealjuures suur patrioot.

Mu härrad, kas olete kunagi mõelnud, mis õieti sünniks siis, kui kommunistlik internatsionaal oma agressiivsust arendaks mitte sõnalise agitatsiooni ja propagandaga, kullaga ja meeletute putshide õhutamise kaudu, waid kui ta kõige selle asemel wõiks lihtsalt osutada kogu maade tööliste: waadake Wenemaad, kus kodanikud nii majanduslikult kui õiguslikult kõigeparemal järjel. Ma arwan: siis ei oleks ühtegi wõimu, mis wääraks tungi sama korra teostamiseks nii meil kui mujal. Nüüd aga on pseudoproletaarlike diktatuuri werine terror ja Wene majanduslik häwning ning wiletus kõigeparemaks wastukihwtiks kommunistlikule propagandale ja agitatsioonile. Nende teod sõõwad nende sõnad.

Ainult seistes kõrgemal neist oleme tugewamad.

Sellepärast, mu härrad, hoiatan mina teid tungiwalt laskumast neisse madalikudesse, kus waid püssitääk tühiseks — see oleks meile hukatuseks.

Meie kodaniku, eriti meie töölise kodu ei paku tänapäew palju peale kehwise ja wiletususe — ärge wõtke sealt wiimast soojust, wiimast walgust. Meie riiklik julgeolek on sisemiselt wankumata kindlustatud, kui meie sotsiaalseadusandluse seame sammastikuks, mis kannab meie iseseiswise hoonet, ja kui meie sel teel katsume wälja jõuda luuletaja töötatud riiki, kus töölinegi wõib oma kodu kohta nii poliitilises kui majanduslikus mõttes öelda: seal sees on nii soe, seal on nii walge.

J. Teetsow (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Täna wuaastase riigielarwe I lugemisel on rahwasaadikute poolt rohkesti sõna wõetud ja elarwet kui ka rahaministri kõnet rohkesti arwustatud, kuid leian, et weel on tarwis mõne elarwe-osa juures peatada, mis kahe silma wahele on jäänud ja oma tähtsuse poolest arwustust wajab.

Peaasjalikult tahtsin mina peatada Riigikogu, põllutööministeeriumi ja teedeministeeriumi elarweosade juures. Et juba rohkesti aega on mitmetunniliste kõ-

nedega elarwe I lugemisel waidlusteks ära wiidetud, ja kuna räägiti isegi tihti-peale tühjale saalile, siis ei saa mina lugupeetud rahwasaadikute aega pikalt wiitma, ja ütlen lühidalt mis on tarwis.

Riigikogu, meie rahwaesitus, nõuab meie riigikodanikkudel 45 miljonit marka kulusid, käesolewal aastal on aga see summa 1.190.000 marga wõrra rohkem kui läinud aastal. See on kaunis kena summa, mis meie kodanikkudel tuleb oma esitajate ülewalpdamiseks maksta. Nüüd tuleb küsida: kas see summa ka otstarbekohaselt kulutatakse, nii et kodanikud sellega täiesti rahuldatud on? Siin pean awalikult tähendama, et maal, rahwa hulgas liikudes, kuuleb selles asjas suurt nurinat. Heidetakse ette, et mis teie seal teete, muudkui riidlete ja arutate seadusi, mis ainult kulusid juurde toowad ja neid seadusi, mis meil aitaksid majanduselu korraldada, ei saa kunagi ette wõetud. Awaldatakse samuti arwamist, et Riigikogu teeb wähe produktiivset tööd ja ei ole selle palga wäärt, mida rahwasaadikud saawad. Lugupeetud rahwasaadikud! See on wäga kurb kuulda, ja kui Riigikogu tahab see tõsine rahwaesitus olla ning oma autoriteeti rahwa silmis tõsta, siis on küll wiimane aeg meil omal enda seisukord rewideerimisele wõtta.

Meil elarwe arutamise juures rõhutada wõik, et elarwe peab tasakaalus olema ja tuleb riigi wõi rahwa rahaga äärmiselt kokku hoida, ning iga summake kaalutakse mitmest küljest enne läbi, kui tema kulutamiseks nõusolek antakse. Seda räägitakse ja nõutakse, aga temast kinnipidamine on weel kaugel.

Kui meie seda kokkuhoidmise printsiipi nii igal pool nõuame, siis tuleks teda meie eneste juures Riigikogus kõigepealt teostama hakata, sest maaperemees peab selleks kõigepealt oma eeskuju näitama, muidu ei peeta sellest ka mujal kinni. Juba see on ka kodanikkudel suur kahju, kui kallist Riigikogu aega raisatakse seaduste arutamistega, mis meil mitte nii hädatarwilikud ei ole. Mõne seaduse arutamisel saawad tihti üksikud paragrahwid uuesti komisjonidesse antud, et aga ikka tööd oleks, ja et rohkem komisjoni istumisi teha. Sarnane talituswiis paistab natuke ebaloomulik, nõuaks paremat korda ja tööjaotust, et wäheha kuluga saaks enam ära tehtud, nii et need 5 ja 10 minutilised koosole-

kud ära jääksid. Kui ka siin igakord teisiti ei ole võimalik, siiski peaks parem püüdma, muidu paistab see küll, nagu ainult raha teenimine, aga mitte seadusandlik töö. (L. Johanson, sd.: Mispärast kirjutate siis nimed sisse ja lähete ära?) Täiesti lubamata nähtuseks tuleb ka seda lugeda, kui sagedasti mitmed komisjoni liikmed ainult lühike aeg tööst osa võtavad või ainult kwoorumraamatusse nime sisse kirjutamise waewa eest rahuliku südamega tasu vastu võtavad ja selle juures ei puuastagi. (L. Johanson, sd.: Seda teevad põllumehed!) Samuti on lubamatu see, kui Riigikogu koosolekutest nii leigelt osa võetakse, et tihti tühi saal vastu kajab, mis pealtwaatajatele sarnase mulje jätab, et miks neid 100 on sinna saadetud, kui waewalt pool koos istub. Kui muidu ei ole võimalik sellest pahest üle saada, siis võiksid Riigikogu koosolekud nii määratud olla, et need rahwasaadikud võiksid ka koosolekutel wiibida, kes rohkesti välise era- ja ärieluga seotud, muidu paistab see paljas nimede sissekirjutamine väga wõrastawana. Lubamatuks tuleb ka seda lugeda, et paljud rahwasaadikud end liialt mitmesuguste muude tegewustega seowad, seal oma tööjõudu ja energiat ära kulutawad ja wäsinult ning roidunult siis weel seadusandliku töö juurde tulewad; võib juba oletada, et wäsinud ajuga wäljatöötatud seadused saawad ka puudulikud. Weel kord rõhutan, et meie Riigikogu enda tegewus wajab paremat korda ning loodan, et seda tulewikus silmas peetakse ja meie Riigikogu töö wiljakamaks muudetak.

Põllutööministeeriumi eelarwe juures peatades tähendan, et minu rühma liikmete härrade Jürman'i ja Tonkman'i poolt arwustati seda osa kaunis asjalikult, kuid mina leian tarwiliku olewat weel eriti nende wäärnähtuste peale tähelpanu juhtida, mis puudutawad Saaremaa maapidajate elulisi huwisid. Juba läinud aasta eelarwe arutamise puhul juhtisin Riigikogu ja Wabariigi Walitsuse tähelpanu wiltsa Saaremaa maapidaja ja asuniku elu ja olukorra peale, ning näitasin ka, mis seal on tarwis kohe ette wõtta, et seisukorda parandada. Riigikogu oma enamuses wõttis saare maapidaja elujärje parandamiseks summa vastu, nagu 8.000.000 marka riiklikkude maaparanduste tööde jaoks; siis weel

soowiawalduse, et lapimaade kruntimise seadus kiires korras wälja töötataks ja Riigikogule esitataks. Tähendatud wasutulek Riigikogu poolt andis mahajäänud kehvale Saaremaa põllumehele uut elu ja jõudu. Nad olid juba ammu oodanud riiklikku maade parandust ja korraldust, mis nende elu edenemist on senni kinni pidanud. Kuid endise majandusministri härra Strandman'i poolt pandi nende era-korraliste summade wäljaandmine seisma ja suur jagu töid jäi selle järelduel tegemata ja wälja andmata; sel aastal on kõigest 20.000.000 margaline summa riiklikkude maaparandustööde jaoks määratud üle terve riigi. See „umpi“ samm ei unune iialgi Saaremaa põllumeeste meelest ja härra Strandman'i majanduspoliitika sellel alal, et tema riiklikud maaparandustööd seisu pani, leiab saarlaste poolt üldist hukkamõistmist. Samuti on maakorraldusseaduse projekt üle aasta põllutööministri juures kalewi all hoitud, waatamata selle peale, et mitu korda on Riigikogus küsitud, millal mõtleb härra minister seda esitada. Lubatakse, aga ei näidata. Kaua niisugune seisukord kestab, et meile saarlastele ainult lubatakse, aga midagi ei anta? See, et meile saarlastele ainult lubatakse, näitab, et saarlaste peetakse tõesti meie Eesti riigis II-se järgu kodanikkudeks. Läänud aasta lubadused, et Saaremaal saawad sood ja rabad warsti ära kuiwatud, ja lapimaad krunti aetud, äratas Saaremaa maapidajates suure huwi igasugu uuenduste ja ümberkorralduste vastu, sest on ju Saaremaa maapidajal soow mannermaa omadele järele jõuda. Asutati rohkesti mitmesuguseid põllumajanduslikka ühisusi, nagu: masinatarwitajate, piimatalituste jne. Ühispiimatalitusi on asutamisel terwelt 14, millest pooltel põhikirjad registreeritud ja mõned juba töötanud. Üle 30 maapidaja on lasknud walmistada maaparanduse projekte, et oma maid liiast põhjaveest wabastada. Nüüd aga, kui riiklikud tööd, krediidi sulgumisel seisma pandi, siis jääb ka see osa era maaparanduse töödest läbi wiimata, sest peakanalid jäid tegemata. Kõige selle järelduel on Saaremaa maapidaja meeolelu äärmiselt kurb ja rõhutatud, ära nähes, et neile ikkagi ei taheta vastu tulla. Kunni ei ole Saaremaal maakorraldus läbi wiidud, ei saa seal ka midagi ette wõtta. Põhjalt ei saa ka jälle makorraldust muidu läbi wiia, kui ei ole soodest wesi wälja

lastud. Need mõlemad tähendatud põhjused on Saaremaa maapidaja edenemise kinnihoidjad. Kui Eesti riik ei soovi lõpulikku Saaremaa maapidaja häwinemist näha, siis on nende ülemaltähendatud küsimuste lahendamine tarvilik kiiresti ette võtta. Samuti nõuavad ka Saaremaa asunikud riikliku maaparanduse läbiwiimist, sest nendel on väikesed krunnid, millest weel suur osa liiawee all ja ei lase end kultiveerida. Sarnases seisukorras ei suuda asunikud kunagi elujõulisteks tõusta, palju asunikka kaowad selle väikese maa juurest pettunult teisale, et mujalt elu ülespidamist otsida. Tuletame meelde seda, et kord küll lubati neile maad, said ka, aga nüüd ei saa tema juures elama hakata. See rõhub raskesti kehwa ja algaja maapidaja südant, ja siin peaks walitsus ka rohkem nende huwide kohaselt seisukorda hindama. Siis tuleks ministriumil asunikude ehituste kawade juures parandusi teha. Ärgu nõutagu sarnaste hoonete ehitamist, mis asunikul üle jõu käib, sest laen, mis neile antakse, on selleks liiga vähe, et nõutud mõõdu ehitusi teha. Nende väike ja wilets maa-ala ei anna ka sissetulekut rohkem, kui waewalt elamiseks jätkub. Siinjuures toimitakse mitmet moodi, nagu: kui loomalauda kõrgus peab olema 12 jalga, siis ehitab asunik tema 9 jalga kõrgeks ja weab seniks, kui ehitus wastu wõetud, laudast kolm jalga maad wälja. Seda on sunnitud asunik just neil põhjustel tegema, et oma loomi talwe külma eest kaitsta, sest ei anna ju tema majapidamine niipalju loomatoitu ja aluspõhku, et sõnnikurohkus wõiks nõutud kõrguses lauta täita ja soojust sünnitada, nii kui seda tarwis.

Rahaminister on Riigikogule esitanud seaduse kawa, milles on ette nähtud maal liikumata waranduse maksu tõsta. See tabab ka Saaremaa kehwi maapidajaid ja sünnitab seal suurt nurinat, sest milleski neile wastu ei tulda maa tulutoowuse tõstmiseks, aga maksusid lisatakse juurde. On ette nähtud ka asunikkude ja riigirentnikkude renti tõsta. See on ka enneaegne ja wõõrastaw nähtus, sest ei ole nad weel werisulist wäljas, kui peawad juba suuremat maksu maksma. Saaremaa maapidajatele, nii wanadele kui ka algajatele, tuleb nende elu ja olu parandamise alal enam wastu tulla, muidu on lausa ülekohus neile uusi maksusid peale panna.

Saaremaa piirab pikk meripiir ja kalu on seal küllalt, aga see kalapüügi ala on niiwõrd korraldamata, et saareelanikud wahest isegi ilma silguta on. Põllutööministeerium peaks siin seisukorra parandamise oma peale wõtma, et kalaasjandus saartel wõiks edeneda ja areneda, ning selleks on kiires korras tarwis Saaremaale kalaasjanduse eriteadlane ametisse panna. Praegu ostawad seal mõned Läti ärimehed kalu üles, suitsetawad ja soolawad ning saadawad wälja, maale kus siis saawad sprottideks ümber tehtud. Siin on wist katsutud kõrgest tollist mööda hiilida, mis sprottide peal on. Põllutööministeeriumil on Saaremaal praegu väga rohkesti teha ja siin peab midagi ette wõetama, et seda maakorda wäljasuremisest päästa. Meil on Eesti riik väike oma maa-ala ja elanikkude arwu poolest ning seepärast peaks walitsuse, eriti aga põllutööministeeriumi ülesanne olema, et neid mahajäänud „kargeweeri“ üles harida ja meie riigi kultuurilist maad suurendada.

Teedeministeeriumi eelarwe juures pean tähendama, et Saaremaa ühenduse asi on jäetud väga wiletsasse seisukorda ja ei ole sel alal pea midagi ära tehtud. Wiimasel ajal on seisukord isegi nii armetuks muutunud, saarte ja mannermaa ühenduse alal, et isegi arupärimine on Riigikogusse esitatud ja ühel häälel wastu wõetud. Et juba arupärimise puhul selle küsimuse kohta pikemalt sõna wõetakse, siis peatan selle küsimuse juures ainult niipalju, kui seda ei saa arupärimise juures arutatud. Peaasjalikult tahtsin siin väga lugupeetud rahwasaadikute tähelpanu juhtida meie sadamate seisukorra peale, mis ka Saaremaa ühenduse küsimusega seotud. Meil on väga rohkesti sadamaid, mis on Wene ajal ehitatud. Suurem jagu nendest sadamatest on lagunemise seisukorras. Mõntus on sadamasild ehitatud, mis Sõrwemaale väga tarwilik, kuid nüüd ilma wahita warastatakse sealt warsti kõik plangid ja laud ära, ning sild on kadunud. Teiseks Roomassaare sild lõhuti läinud suwel tormide ajal lainetest ära, teda parandati, kuid nüüd sügisel lagunes ta jälle, sest on augud sees. Inseneerid, meistrid sõidawad kohale, waadatakse, ehitatakse ja lõppude-lõpuks hakkab sild siiski kokku langeda. Kas meil tõesti nii palju raha pillamiseks on wõi tahetakse Saaremaa sadamaid jälle nii parandada, et nad hoo-

pis ära kaoksid? Sarnane seisukord on lubamatu. Kuiwastu sadamasild, kustkaudu saarelt tuleb rohkesti loomi wälja wedada, on niiwõrd kitsas ja ilma kaitseta, et loomad sagedasti merde kukuwad. See ei ole ka mitte lõbus nali. Edasi, Rohuküla sadam on täiesti lagunemas. Minewal suwel parandati tähendatud sadamat. Palgid, mis silla parandamiseks tarwitati, olid täiesti kõlbmatud, sama sadama kaitsemuulist wõetud, mis torm oli lahti kangutanud. Mina katsusin neid oma kepiotsaga ja kõik nad olid abranud ja pehmed. Sarnaste palkidega parandati siis sadamasildu! Niisugune seisukord paistab meile igaltpoolt wastu, ja wõib arwata, et meie sadamad wist kõik warsti ära lagunewad. Läänud aastal wõttis Riigikogu wastu 2.000.000 marka Triigininale sadama ehitamiseks, mis sealsele maanurgale wäga tähtis, sest tema juurde on lähem ühendus, jõukamast maanurgast Saaremaal. Selle ehitamisega aga wiwitati niikaua, kunni aeg üle läks, ja nüüd on see summa, mis sadama ehitamiseks oli ette nähtud, ära kadunud ja selle aasta eelarwest wälja jäetud. Siis on weel Taaliku sadam, mis wäga tähtis ja tarwilik, sest tema läheduses asub kõige jõukam osa Saaremaast, on aga praegu niiwõrd wilets ja armetu, et täiesti lagunemisele on määratud. Sellest näeme, et Saaremaa sadamate seisukord on tõesti halb. Siis on weel Kihelkonna laht üks tähtsam sadamakoht Saaremaal, kus meie wõiksime saada ühendust aasta ümber, sest seal ei lähe jääolud kunagi nii raskeks, et laewaga ligi ei pääse, kuid kahjuks puudub seal sadamasild ja weetakse paatides inimesi ja kaupa maale. Kui aga paar wersta inimesi paatidega mööda lahtist merd kas laewalt rannale wõi tagasi laewale weetakse, ja weel tormise ilmaga, siis on see ikkagi teatud hädaohtudega seotud, ja ei ole sugugi mitte soowitaw. Sinna tuleks tingimata sadam ehitada, sest temast wõiks saada üks tähtsam sadam kogu Saaremaal. Selle sadama ehitamise peale peaks juba mõtlema hakkama, selleks on wiimane aeg praeguse halwa ühenduse juures. Siis on weel Saaremaa sadamad Kuiwaste ja Roomassaare täiesti ära ummistanud. nii et suwel, kui wesi madal, teie laewaga silla juurde wabalt ei pääse ja läheb wahest enne terve tund ära, nagu Roomassaare sadamas, kunni laew suudab läbi pori

ennast silla äärde wedada. Kuiwastus on ummistus juba niikaugele läinud, et saarte wahel ühendustpidaja reisijatele ei pääsegi. Siis on palutud laewasõidumeti laewa, mis Wäinas ühendust peab, et reisijaid ja kaupa „Eestimaalt“ maale ja jälle laewale saata, kuid laewasõidumeti ei tulnud sellele wastu, ja siis jäi selletõttu kaup sadamas maha. Nii waltseb ses asjas tõesti äärmine korralagedus. Meil on aga ometi meriasjanduse peawalitsus olemas, ja kas meie Eesti riik siis tõesti nii suur on, wõi on tal nii wähe laewu ja mootorpaate käes, et ei saa Saaremaale sadamaid üle waatama tulla. Aga ma arwan, et see mees, kes seal eesotsas seisab, ei ole wist kordagi Saaremaa sadamaid näinud ja tema ei tea, mis seal sünnib. (Segane wahelhüüe.) Jah, Loksat seda tema teab küll, sest seal on tema tihti, aga Saaremaa sadamaid ka korra ligemalt waatama sõita, seda ei pea tema mitte tarwilikuks. (Wahelhüüe: Seks on inspektorid.) Saatku siis inspektorid, kui ülem ise wälja ei taha tulla, aga niisuguseid asju ei tohiks olla, et inspektor ei waata sadamate järele ja ülem ei tea wist ka midagi. Kunagi ei ole kuulda olnud, et meriasjanduse peawalitsusest oleks käidud sadamaid üle waatamas, kuid Saaremaa sadamate seisukord on tõesti halb. Üldse on meriasjanduse peawalitsuses suur korralagedus olemas. Läänud kewadel oli laewasõit juba kuu aega alanud, aga merimärgid ei olnud ikkagi weel kohale pandud. Liinilaewad käiwad; wäljamaa laewad sõidawad meie wäinadest läbi, mida teewad nad küll lootside abil, aga ka loots ei tea igakord juhtida, kui märke ei ole. Öhtul pimedas sõites ei näe hästi tulesid, sest tuled põlewad wiletsasti, kahe tahi asemel on wist üks taht, olgugi et kahe tahi peale petrooleumi wälja antakse. Wäinas on palju madalikka ja wäljamaa laewad ei saa ilma märkideta ka päewal sõita. Kord oli mul juhus sel ajal Saaremaale sõita, kui kaks suurt laewa, üks oli Saksa, teine Inglise oma, sõitsid lihtsalt „Eestimaa“ järele, kes meie saarte wahel ühendust pidas. Kui „Eestimaa“ Rohukülasse sisse läks, wiskasid nad ankrud wälja, sest nad ei riskeerinud enam üksi edasi minna. Kui „Eestimaa“ edasi läks, siis sõitsid nad talle uuesti järele. „Eestimaal“ on osaw kaptan, kes waremalt

Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühmal — 1 esitaja.

Wene ja Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühmal ühinemise korral — 1 esitaja.

Ühtlustamise komisjonis oleks jagajaks wõttes 6:

Põllumeestekogude Riigikogu rühmal — 4 esitajat.

Riigikogu demokraatlikul liidul — 3 esitajat.

Sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühmal — 3 esitajat.

Tööerakonna Riigikogu rühmal — 2 esitajat.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühmal — 2 esitajat.

Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühmal — 1 esitaja.

Wene Riigikogu rühmal — 1 esitaja.

Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühmal — 1 esitaja; ühinemise korral ka 1 esitaja.

Juhataja A. Jürman: Palun rühmasid ettepanekuid teha kandidaatide kohta. (Rühmade poolt antakse juhatajale kirjalikud ettepanekud kandidaatide kohta.)

Eelarwe-komisjonidesse on ette pandud järgmised Riigikogu liikmed:

Põllumeestekogude Riigikogu rühma poolt on ettepanek walida eelarwe-komisjonidesse:

I komisjoni Riigikogu liikmed K. Ipsberg, E. Birkenberg.

II komisjoni Riigikogu liikmed J. Gutman, O. Pärilin.

III komisjoni Riigikogu liikmed J. Hünerson, J. Teetsow.

IV komisjoni Riigikogu liikmed M. Laarman, K. Indermitte.

V komisjoni Riigikogu liikmed K. Tamm, J. Mürk.

VI komisjoni Riigikogu liikmed J. Holberg, M. Martinson.

VII komisjoni Riigikogu liikmed A. Jürman, K. Arras.

VIII komisjoni Riigikogu liikmed K. Tonkman, J. Eigo.

Eelarwe ühtlustamise komisjoni K. Ipsberg, E. Birkenberg, K. Tonkman, M. Laarman.

Riigikogu demokraatliku liidu poolt on ettepanek walida eelarwe-komisjonidesse:

I komisjoni Riigikogu liikmed H. Anniko, J. Jaanis.

II komisjoni Riigikogu liikmed K. Kornel, A. Tamm.

III komisjoni Riigikogu liikmed J. Jaanis, E. Weberman.

IV komisjoni Riigikogu liikmed H. Bauer, L. Raudkepp.

V komisjoni Riigikogu liikmed W. Linnamägi, J. Luur.

VI komisjoni Riigikogu liikmed P. Luiga, J. Uibopuu.

VII komisjoni Riigikogu liikmed J. Märtson, O. Liigand.

VIII komisjoni Riigikogu liikmed O. Liigand, O. Amberg.

Eelarwe ühtlustamise komisjoni Riigikogu liikmed K. Kornel, W. Linnamägi, E. Weberman.

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt on ettepanek walida eelarwe-komisjonidesse:

I komisjoni Riigikogu liige E. Peterson.

II komisjoni Riigikogu liige L. Johanson.

III komisjoni Riigikogu liige A. Womm.

IV komisjoni Riigikogu liige P. Schütz.

V komisjoni Riigikogu liige A. Jõeäär.

VI komisjoni Riigikogu liige J. Wain.

VII komisjoni Riigikogu liige A. Kärner.

VIII komisjoni Riigikogu liige J. Woiman.

Eelarwe ühtlustamise komisjoni A. Jõeäär, L. Johanson, J. Wain.

Tööerakonna Riigikogu rühma poolt on ettepanek walida eelarwe-komisjonidesse:

I komisjoni Riigikogu liige T. Kalbus.

II komisjoni Riigikogu liige J. Zimmermann.

III komisjoni Riigikogu liige A. Anderkopp.

IV komisjoni Riigikogu liige B. Oja.

V komisjoni Riigikogu liige M. Juhkam.

VI komisjoni Riigikogu liige K. Baars.

VII komisjoni Riigikogu liige W. Maaker.

VIII komisjoni Riigikogu liige Th. Pool.

Eelarwe ühtlustamise komisjoni J. Kukk, J. Zimmerman.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma poolt on ettepanek walida eelarwe-komisjonidesse:

- I komisjoni Riigikogu liige K. Saawo.
 - II komisjoni Riigikogu liige J. Tiks.
 - III komisjoni Riigikogu liige A. Metusala.
 - IV komisjoni Riigikogu liige J. Piiskar.
 - V komisjoni Riigikogu liige J. Jonas.
 - VI komisjoni Riigikogu liige B. Eilman.
 - VII komisjoni Riigikogu liige O. Gustawson.
 - VIII komisjoni Riigikogu liige B. Eilman.
- Eelarwe ühtlustamise komisjoni E. Jonas, O. Gustawson.

Asunikkude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate Riigikogu rühma poolt on ettepanek walida eelarwe-komisjonidesse:

- I komisjoni Riigikogu liige A. Porman.
- II komisjoni Riigikogu liige O. Köster.
- III komisjoni Riigikogu liige H. Laretei.
- IV komisjoni Riigikogu liige J. Krass.
- V komisjoni Riigikogu liige O. Köster.
- VI komisjoni Riigikogu liige H. Laretei.
- VII komisjoni Riigikogu liige H. Ostrat.
- VIII komisjoni Riigikogu liige R. Penno.

Eelarwe ühtlustamise komisjoni R. Penno.

Wene ja Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühmade poolt on ettepanek walida eelarwe-komisjonidesse:

- I komisjoni Riigikogu liige J. Solowjew.
- II komisjoni Riigikogu liige W. Hasselblatt.
- IV komisjoni Riigikogu liige I. Seljugin.
- V komisjoni Riigikogu liige W. Grigorjew.
- VI komisjoni Riigikogu liige A. de Vries.
- VII komisjoni Riigikogu liige C. Schilling.
- VIII komisjoni Riigikogu liige P. Baranin.

Eelarwe ühtlustamise komisjoni on ette pandud Wene Riigikogu rühma poolt P. Baranin ja Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühma poolt W. Hasselblatt.

Kas tehakse ettepanekuid hääletamise korra kohta? (Hüüded: Korraga hääletada!) Ettepaneku wastu — korraga hääletada — ei waielda. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on eelarwe-komisjonid walitud.

(Hüüded: Lõpetada!) On ettepanek tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse. Wahelhüüe: Kes kutsub komisjonid kokku? — A. Anderkopp, tõer.: Kodukorra põhjal.) Juhatus. — Nähtawa enamusega on otsustatud koosolek lõpetada.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson.**

Abiesimees **A. Jürman.**

Abisekretäär **J. Holberg.**

